



BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

hbo-bacheloropleiding
Fiscaal Recht en Economie
voltijd

Hogeschool van Amsterdam

De kracht van
kennis.

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

hbo-bacheloropleiding
Fiscaal Recht en Economie
voltijd

Hogeschool van Amsterdam

CROHO nr. 34140

Hobéon Certificering

Datum

28 november 2013

Auditpanel

R.J.M. van der Hoorn MBA CMC

Drs. A.H. Kolner RA

Mr. M.J. Wittenhorst

Dhr. D. Kaijen

Secretaris

I.M. Gies Broesterhuizen

INHOUDSOPGAVE

1.	BASISGEGEVENS	1
2.	SAMENVATTING	3
3.	INLEIDING	7
4.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN	9
5.	ALGEMEEN EINDOORDEEL	27
6.	AANBEVELINGEN	29
BIJLAGE I	Scoretabel	31
BIJLAGE II	Opleidingsspecifieke eindkwalificaties	33
BIJLAGE III	Schematisch overzicht opleidingsprogramma	37
BIJLAGE IV	Programma, werkwijze en beslisregels	39
BIJLAGE V	Lijst geraadpleegde documenten	43
BIJLAGE VI	Overzicht auditpanel	45

1. BASISGEGEVENS

NAAM INSTELLING	Hogeschool van Amsterdam
status instelling	Bekostigd
resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	Positief (oktober 2013)
NAAM OPLEIDING	Fiscaal Recht en Economie
registratienummer croho	34140
domein/sector croho	Economie
oriëntatie opleiding	Hbo
niveau opleiding	Bachelor
graad en titel	Bachelor of Business Administration
aantal studiepunten (ec's)	240 ec
afstudeerrichtingen	Niet van toepassing
onderwijsvorm	Competentiegericht onderwijs
locatie	Fraijlemaborg 133, 1102 CV Amsterdam Z.O.
variant	Voltijd
relevante lectoraten	Binnen het Kenniscentrum Centre For Applied Research on Economics & Management (CAREM), dat aan het Domein Economie en Management van de Hogeschool van Amsterdam is verbonden, bestaan vijf lectoraten (o.a. Corporate Governance & Leadership) en het Expertisecentrum Instant Reporting.
datum audit / opleidingsbeoordeling	7 mei 2013

Basisgegevens¹ **hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie**, voltijd

Instroom (aantal)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
▪ voltijd	28	31	46	43	72	Nb
Uitval (percentage)						
uit het eerste jaar	2007	2008	2009	2010	2011	2012
▪ voltijd ²	17,9	64,5	76,1	67,4	69,4	Nb
uit de hoofdfase				2006	2007	2008
▪ voltijd ³				27,8	21,7	54,5
Rendement (percentage) ⁴				2005	2006	2007
▪ voltijd				60,0	33,3	52,2
Docenten (aantal + fte)				aantal	Fte	
▪ voltijd				11	5,1	
Opleidingsniveau docenten (percentage) ⁵				Bachelor	Master	PhD
▪ voltijd				18	82	0
Docent-student ratio ⁶						
▪ voltijd				1:29		
Contacturen (aantal) ^{7*}				1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar
▪ voltijd				11,4	9,6	4,4
						1,2

* In 2015 dient het propedeuseprogramma volgens de hogeschoolbrede norm tenminste 12,0 klokuren contact per week te bevatten.

¹ Bron: Basisgegevens opleidingsbeoordeling 'Indicatoren en definities', Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie, 11 september 2012

² Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

³ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁴ Het aandeel van de bachelorstudenten dat zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijft (herinschrijvers) en dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁵ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

⁶ De verhouding tussen het totaal aantal ingeschreven studenten en het totaal aantal fte's aan onderwijzend personeel van de opleiding in het meest recente studiejaar.

⁷ Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd gedurende 42 weken per jaar, voor ieder jaar van de opleiding.

2. SAMENVATTING

De hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie (FRE) met haar voltijdvariant is als een kleinere opleiding binnen de Hogeschool van Amsterdam (HvA) gepositioneerd binnen het Domein Economie en Management (DEM) op de locatie Fraijlemaborg. Zij levert beroeps-beoefenaren af die direct inzetbaar zijn als aangiftemedewerker of beginnend taxanalist in het grootstedelijk gebied van Amsterdam. Een groot deel van de afgestudeerden gaat werken bij de grotere fiscale adviesbureaus zoals Loyens & Loeff, PwC, EY, KPMG en Deloitte.

1. Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties FRE zijn ten aanzien van de inhoud, het niveau en de oriëntatie geconcretiseerd en actueel. Zij sluiten aan bij de competenties uit het landelijke FRE-profiel, dat in 2012 is herzien. De opleiding heeft vervolgens haar eigen beroeps- en opleidingsprofiel bijgesteld. Tot september 2013 zijn de beroepsinhoudelijke competenties in het opleidingsprofiel geformuleerd als beroepstaken die in het licht van negen generieke competenties - die voor alle opleidingen binnen het economische domein van de HvA gelden - worden beoordeeld. Na het succesvol afronden van de opleiding ontvangen studenten de graad 'Bachelor of Business Administration'.

Kenmerkend voor de opleiding is de profilering op de thema's 'extra aandacht voor bedrijfsadministratie' en 'internationale oriëntatie in de grootstedelijke context van Amsterdam'. Het auditpanel vindt deze accenten passend voor een opleiding Fiscaal Recht en Economie.

De internationale oriëntatie krijgt een duidelijke uitwerking in de eindkwalificaties.

Studenten zijn in staat de (inter)nationale wetgeving toe te passen, met de betrokkenen van deze ondernemingen in de Engelse taal te communiceren en het fiscaal-economisch begrippenkader in de Engelse taal te beheersen. Door 'interculturele sensitiviteit' daarnaast separaat op te nemen in de doelstellingen, wordt een student zich bewust van de eigen en andere culturen en weet adequaat te handelen en te communiceren binnen een andere cultuur. Ook het onderzoekend vermogen van studenten maakt onderdeel uit van de FRE-eindkwalificaties. Een hbo-fiscalist beschikt over kennis en vaardigheden met betrekking tot het formuleren van een fiscale probleemstelling, het beschrijven, het analyseren en het evalueren/toetsen/oplossen van het fiscale vraagstuk en het adviseren op basis van de bevindingen.

Met bovenstaande punten steekt de opleiding naar de mening van het auditpanel boven de basiskwaliteit uit. Wel is het auditpanel van mening dat FRE haar profilering in samenwerking met het regionale werkveld kan uitkristalliseren, waardoor ze met name op de profileringspunten 'bedrijfseconomische invalshoek' en 'internationalisering' wezenlijk onderscheidend wordt ten opzichte van de andere FRE-opleidingen in Nederland. Ook het verwoorden van de toegevoegde waarde van het (onderscheidende) profiel door verschillende geleidingen binnen de opleiding is voor verbetering vatbaar. Het auditpanel komt daarom voor deze standaard tot het oordeel 'voldoende'.

2. Onderwijsleeromgeving

De inhoud en de vormgeving van het programma stellen de studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De basis van de opleiding wordt gevormd door de leerdoelen die in relatie staan met de opleidingscompetenties. FRE borgt de samenhang per studiejaar door het programma op te bouwen rondom thema's (vb. belastingen particulier, IB-ondernemer of belastingdienst) en door de verschillende studiejaar met leerlijnen op het gebied van kennis, vaardigheden, integratie en coaching in te richten. De doelstellingen rond de profilering, de internationale oriëntatie en het praktijkgericht onderzoek krijgen een voldoende uitwerking in het programma.

Met name de aandacht voor de praktijkgerichtheid en de actualiteit in het programma vindt het auditpanel een sterk punt. Daarnaast is het docententeam voldoende tot goed gekwalificeerd voor de inhoudelijke, onderwijskundige en organisatorische realisatie van het programma. 82% van de docenten beschikt over een mastergraad en 45% heeft recente praktijkervaring. Studenten beoordelen de inhoudelijke deskundigheid van docenten en de kennis van docenten over de beroepspraktijk met ruim voldoende. Ook de opleidingsspecifieke voorzieningen die studenten toegang bieden tot de benodigde fiscale kennisbanken (vb. NTFR, Kluwer Navigator en Fiscaal Totaal), zijn actueel en toereikend voor de realisatie van het programma.

Op basis van bovenstaande punten voldoet de onderwijsleeromgeving van FRE naar de mening van het auditpanel zeker aan de basiskwaliteit. Toch vragen het studiesucces en de studenttevredenheid binnen alle opleidingen van het Domein Economie en Management (DEM) van de HvA duidelijk aandacht. DEM heeft daarom in 2012 een Verbeteragenda opgesteld die leidend is voor de toekomst van haar opleidingen: een nieuwe onderwijsvisie, een transparant aanbod van opleidingen en een vereenvoudigde onderwijsorganisatie. Het studiejaar 2013-2014 gebruikt DEM om het programma van een aantal opleidingen waaronder de opleiding FRE in dat kader te vernieuwen. De opleiding is zich terdege bewust van de noodzaak om verbeteringen door te voeren. Het is wenselijk dat FRE op een zorgvuldige wijze zorgdraagt voor de uitvoering van de DEM-Verbeteragenda 2012-2017. Wanneer de opleiding de plannen en de al ingezette verbetermaatregelen doorzet, is het auditpanel ervan overtuigd dat deze verbeteringen zichtbaar worden in het studiesucces en in de studenttevredenheid (vb. de bereikbaarheid van docenten buiten de contacturen, het tijdig bekendmaken van studieresultaten, de aandacht voor problemen en klachten, ICT-faciliteiten en de beschikbaarheid van werkplekken). De eerste resultaten waren tijdens het locatiebezoek te herkennen. Op grond van deze afweging komt het auditpanel voor deze standaard tot het oordeel 'voldoende'.

3. Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

Het systeem van toetsing is degelijk en sluit aan bij de opleidingscompetenties en de leerdoelen van de opleiding. In de opleidingsgidsen en studiehandleidingen zijn de toetsvormen en de wijze van beoordeling opgenomen, waardoor de toetsing en de beoordeling voor studenten inzichtelijk is. De beoogde actualisering en de samenvoeging van alle sterke punten in het DEM-toetsbeleid zorgt er mede voor dat FRE de huidige kwaliteit van het toetsen en beoordelen behoudt en verbetert. De Examencommissie, waarvan de structuur begin 2012-2013 is gewijzigd, voert haar wettelijke taak uit. Een borgingsagenda is in ontwikkeling.

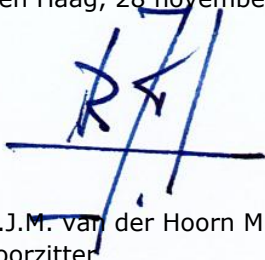
De opleiding heeft vanaf het studiejaar 2011-2012 meer structureel verbetermaatregelen ingezet in de afstudeerfase (vb. interviewsessies en trainingen begeleiders en examinatoren, go/no-go-moment op het plan van aanpak en aangescherpte beoordelingsformulieren), omdat zij constateerde dat de theoretische onderbouwing en de onderzoeksmethodiek in de afstudeerwerken voor verbetering vatbaar waren. Door het veranderproces waar de opleiding in zit, waren de verbeteringen nog niet zichtbaar in de door het auditpanel aanvankelijk uitgevoerde steekproef met afstudeerwerken uit de studie jaren 2010-2011 en 2011-2012. Het auditpanel kwam tot de conclusie dat er een behoorlijke bandbreedte bestond in de kwaliteit van de afstudeerwerken. Enerzijds zag het panel een aantal afstudeerwerken met goede, stevige, complexe probleemgebieden. Anderzijds zag het ook mogelijkheden tot (noodzakelijke) verbeteringen. De plannen van aanpak die het auditpanel tijdens de audit bekeek, bevestigde dat de opleiding hierin een verbeterslag aan het maken is. In de vier afstudeerwerken van juli 2013 die het auditpanel in een aanvullende onderzoek beoordeelde, nam het aanzienlijke verbeteringen waar. Het vond deze afstudeerwerken van hbo-bachelorniveau. Dit geeft het auditpanel voldoende vertrouwen dat FRE het gerealiseerde niveau in alle afstudeerwerken in samenwerking met het kenniscentrum CAREM de komende jaren boven het basisniveau uit ontwikkelt. Het auditpanel komt op basis van de resultaten van het aanvullende onderzoek tot het oordeel 'voldoende'.

Algemene conclusie:

Op grond van 'de duidelijk uitgewerkte en actuele eindkwalificaties', 'het degelijke programma', 'het deskundige docententeam', 'de eerste resultaten van de verbetermaatregelen in het kader van het studiesucces en de studenttevredenheid' en 'de duidelijk zichtbare verbeteringen in het gerealiseerde niveau van de afstudeerwerken van het einde van het studiejaar 2012-2013' beoordeelt het auditpanel de kwaliteit van het onderwijs thans als voldoende.

Om dat niveau te behouden dient de opleiding wel de verbeteringen ten aanzien van 'een onderscheidende profilering' en 'de vernieuwing van het curriculum met o.a. een beter studiesucces en een hogere studenttevredenheid als doel' door te zetten en te monitoren. De opleiding dient er bovendien op toe te blijven zien dat alle afstudeerwerken van de studenten die vanaf nu afstuderen, voldoen aan het hbo-bachelorniveau.

Den Haag, 28 november 2013

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'R.J.M. van der Hoorn', written over a light blue grid background.

R.J.M. van der Hoorn MBA,
voorzitter

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'I.M. Gies Broesterhuizen', written on a white background.

I.M. Gies Broesterhuizen,
secretaris

3. INLEIDING

Toezicht op en beoordeling van de opleiding FRE

De hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie (FRE) die de Hogeschool van Amsterdam in een voltijdvariant aanbiedt in Amsterdam, wenst haar in 2007 door de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) verleende accreditatie verlengd te zien met wederom een periode van zes jaar – de accreditatie cyclus in het Nederlands hoger onderwijs.

Het voorliggende beoordelingsrapport is de resultante van een zogeheten 'Beperkte Opleidingsbeoordeling', die op 7 mei 2013 is uitgevoerd door een auditpanel van onafhankelijke deskundigen aan de hand van het NVAO-beoordelingskader⁸. Dit rapport behandelt achtereenvolgens de bevindingen, overwegingen en conclusies van het auditpanel op drie kwaliteitsstandaarden, te weten de 'beoogde eindkwalificaties', 'onderwijsleeromgeving' en 'toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties'.

Het auditpanel (zie bijlage VI voor een toelichting) is door Hobéon in opdracht van de Hogeschool van Amsterdam en in overleg met de opleiding samengesteld en is goedgekeurd door de NVAO.

Positionering van de opleiding FRE binnen de hogeschool

De Hogeschool van Amsterdam (HvA) kent zeven domeinen: Economie en Management, Bewegen Sport en Voeding, Gezondheid, Maatschappij en Recht, Media Creatie en Informatie, Onderwijs en Opvoeding, Techniek. Met 13.000 studenten vormt het Domein Economie en Management (DEM) het grootste domein binnen de HvA. Binnen dit domein is er sprake van vier clusters van opleidingen: Finance & Accounting, Marketing Sales & Trade, Management & Organisation en International Business School. De hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie (FRE) maakt samen met de hbo-bacheloropleidingen Accountancy (AC), Bedrijfseconomie (BE) en Financial Services Management (FSM) onderdeel uit van het cluster 'Finance & Accounting'.

Karakteristiek van de opleiding FRE

De opleiding FRE van de HvA levert beroepsbeoefenaren af die direct inzetbaar zijn als aangiftemedewerker en beginnend taxanalyst of taxadvisor in de Randstedelijke regio. Om deze missie te realiseren besteedt de opleiding ruime aandacht aan de onderdelen bedrijfsadministratie en bedrijfseconomie, stemt zij internationalisering af op de behoefte van de fiscale praktijk, is de onderwijsvisie gebaseerd op een stevige fiscale kenniscomponent, maakt zij gedegen gebruik van de digitale leeromgeving (o.a. fiscale kennisbanken) en leidt zij de student op tot een verantwoordelijke en kritische fiscalist.

Per 1 oktober 2012 stonden 194 studenten voornamelijk afkomstig uit de regio's Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland bij de opleiding ingeschreven. FRE werkt binnen het cluster nauw samen met de voltijdvariant van de opleiding AC. Eén opleidingsmanager is o.a. verantwoordelijk voor het onderwijs van beide opleidingen en stuurt het gezamenlijke docententeam van FRE en AC-voltijd aan.

In 2011 is de naam van alle hbo-bacheloropleidingen Fiscale Economie op initiatief van het Landelijke Overleg Fiscaal Recht en Economie gewijzigd in Fiscaal Recht en Economie, omdat deze naam meer recht doet aan het profiel en de huidige inhoud van de opleiding; de opleiding opereert op het snijvlak van Economie en (Belasting)recht. Studenten die vanaf 2012 afstuderen, ontvangen een diploma met de nieuwe opleidingsnaam.

⁸ Beoordelingskader Accreditatiestelsel Hoger Onderwijs Beperkte of Uitgebreide opleidingsbeoordeling, Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie d.d. 22-11-2011

Vorige accreditatie van de opleiding FRE

De vorige accreditatie van FRE vond plaats op 14 en 27 maart 2007. De opleiding is toen positief beoordeeld. Sindsdien zijn de aandachtspunten die het toenmalige panel naar voren bracht, door de opleiding aantoonbaar opgepakt en er zijn verbeteringen doorgevoerd (zie Tabel 1 – Verbeteringen audit).

Aandachtspunten	Verbeteringen
Bied Engels in het programma in een andere vorm aan met meer nadruk op het zakelijk communiceren.	In het derde jaar zijn twee modules Engels opgenomen, waarbij het zakelijk schrijven en de mondelinge vaardigheden op fiscaal-juridisch terrein centraal staan.
Maak de 'zachte' competenties zoals ethisch normbesef en maatschappelijke verantwoordelijkheid meer expliciet in het programma.	In september 2008 is de opleiding gestart met een nieuw curriculum. Basis voor dit curriculum vormden de eindkwalificaties zoals deze in het landelijke Beroeps- en Opleidingsprofiel 2006 zijn opgesteld. De beroepsinhoudelijke eindkwalificaties van het landelijke profiel zijn geformuleerd als 'beroepstaken' in het HvA FRE-profiel van 2007 en het daaruit voortvloeiende leerplan. In dit HvA FRE-profiel van 2007 zijn tien generieke competenties opgenomen die worden uitgevoerd in het licht van deze beroepstaken. De (generieke) competenties zijn in het projectonderwijs, het buitenschools curriculum en de leerlijn persoonlijke ontwikkeling meer expliciet gemaakt.
Verbeter het gebruik van het Persoonlijk Ontwikkelingsplan (POP) in de praktijk.	Het Persoonlijk Ontwikkelplan is vervangen door een leerlijn Persoonlijke Ontwikkeling. In deze leerlijn worden niet alleen onderwerpen als 'wie ben ik', 'wat wil ik' en 'wat kan ik' centraal gesteld, maar ook de ontwikkeling van de student in het licht van de opleidingscompetenties. Vanaf september 2011 heeft de opleiding tevens verbeteringen aangebracht in de beroepsinhoudelijke invulling van de leerlijn en een resultaat verantwoordelijk team 'coaching/persoonlijke ontwikkeling' ingesteld.

Tabel 1 – Doorgevoerde verbeteringen na vorige audit

Toekomstige ontwikkelingen van de opleiding FRE

Het Domein Economie en Management (DEM) kampt al enige jaren met een laag studiesucces en matige studenttevredenheid. Dit geldt ook voor de opleiding Fiscaal Recht en Economie. Om deze twee thema's aan te pakken zijn ze centraal gesteld in de DEM-Verbeteragenda. In onderstaande tabel volgt een korte beschrijving van de speerpunten ofwel programmalijnen uit de DEM-Verbeteragenda en de beoogde veranderingen voor de opleiding FRE (planhorizon 2012 tot 2017).

Programmalijnen uit de DEM-Verbeteragenda	Beoogde veranderingen FRE
De HvA heeft besloten de verschillende onderwijsbenaderingen (vb. 'experience based learning', 'knowledge based learning') gericht op de meerdere doelgroepen (vb. voltijd, deeltijd, duaal) binnen DEM terug te dringen. Zij heeft daarvoor een nieuwe onderwijsvisie opgesteld, die 'minder vrijblijvendheid, gekend worden, aanwezig zijn en meedoen' tot doel heeft.	- FRE blijft binnen DEM als aparte, kleinere bacheloropleiding voortbestaan en zal samen met AC, BE en FSM tot het cluster 'Finance & Accounting' behoren. - De voltijdvariant FRE blijft bestaan en wordt aangeboden op de huidige locatie 'Fraijlemaborg'. - Vanaf september 2014 gaat FRE van start met een nieuw curriculum, gebaseerd op de nieuwe onderwijsvisie. In het studiejaar 2013-2014 start FRE met de ontwikkeling van het nieuwe programma.
Een overzichtelijk en transparant opleidingsaanbod met een beperkter aanbod in bacheloropleidingen en afstudeerrichtingen, die aansluiten bij de profileringsagenda van de HvA.	
Een vereenvoudigde organisatie met herkenbare, kleinschalige en resultaatverantwoordelijke docententeams, die overzichtelijk is voor de student en simpel uit te leggen aan de buitenwereld.	

Tabel 2 – Doorwerking van toekomstige ontwikkelingen bij FRE

4. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor–master) en oriëntatie (hbo–wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Inhoud Eindkwalificaties

De hbo-bacheloropleiding Fiscaal, Recht en Economie (FRE) van de Hogeschool van Amsterdam (HvA) sluit met het eigen beroeps- en opleidingsprofiel uit 2007, zo constateert het auditpanel, aan bij de landelijke domeincompetenties Economics uit 2004 en het landelijke beroeps- en opleidingsprofiel FRE uit 2006. Tot september 2013 werd het toetskader gevormd door de beroepsinhoudelijke competenties uit het landelijke profiel te formuleren als beroepstaken, die in het licht van negen generieke DEM-competenties⁹ werden getoetst. Deze competenties kwamen overeen met de overige landelijke competenties.

De nieuwe standaard Bachelor of Business Administration van juni 2011 die op alle hbo-bacheloropleidingen in het economische cluster van toepassing is, alsmede de vijfjarige cyclus voor de houdbaarheid van het landelijke beroeps- en opleidingsprofiel FRE waren voor het landelijke overleg (LOFRE) aanleiding om het landelijke FRE-profiel aan te passen. Het vernieuwde profiel is in januari 2012 gevalideerd door het relevante werkveld. Per september 2013 wordt het toetskader van FRE gevormd door de competenties in het landelijke profiel uit 2012¹⁰. De competenties zijn verder gespecificeerd in beroepshandelingen, beroepsproducten en de onderliggende basis van kennis en vaardigheden, de body of knowledge and skills¹¹.

Het auditpanel heeft vastgesteld dat alle competenties van dit nieuwe landelijke profiel terugkomen in het herziene beroeps- en opleidingsprofiel van de opleiding FRE van de HvA (zie Bijlage II – Eindkwalificaties FRE), dat in het najaar van 2012 is gevalideerd door de eigen Opleidingsadviesraad. Het in maart 2013 door de opleiding vastgestelde FRE-opleidingsprofiel sluit één op één aan bij het landelijke profiel en bestaat uit vijf opleidingsspecifieke en vijf generieke hbo-competenties. De opleiding leidt op tot de graad 'Bachelor of Business Administration'. Daarmee sluit de opleiding aan bij de actuele eisen die het vakgebied stelt aan de inhoud van de opleiding.

⁹ De negen generieke DEM-competenties zijn als volgt: 1. Vakkundigheid; 2. Innovatief vermogen; 3. Resultaatgerichtheid; 4. Ondernemend gedrag; 5. Ethisch handelen; 6. Communiceren; 7. Samenwerken; 8. Interculturele sensitiviteit; 9. Ontwikkelingsgerichtheid.

¹⁰ Eindkwalificaties FRE: 1. Werkzaamheden met betrekking tot aangifte; 2. Controlewerkzaamheden; 3. Informeren op fiscaal terrein; 4. Werkzaamheden met betrekking tot fiscaaljuridisch- en financieel advies; 5. Vertegenwoordigen op fiscaal terrein; 6. Onderzoeksvaardigheden; 7. Persoonlijke ontwikkeling; 8. Sociaal communicatieve bekwaamheid; 9. Ethisch normbesef; 10. Besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid.

¹¹ FRE sluit aan bij de Body of Knowledge and Skills van de BBA-standaard (zie bijlage II). Het LOFRE werkt momenteel aan een eigen Body of Knowledge and Skills.

Profilering

Binnen het landelijke beroeps- en opleidingsprofiel hanteert de opleiding een eigen 'HvA-inkleuring'. FRE profileert zich op een sterke '*bedrijfseconomische invalshoek*' en veel aandacht voor '*internationalisering*' (zie Tabel 3 – Uitwerking profilering).

Profilering	Uitwerking	
Bedrijfs-economische invalshoek	De commerciële waardering van balansposten bij bedrijven met houdster- en financieringsactiviteiten is niet altijd gelijk aan de fiscale waardering. De hbo-fiscalist, die bij grootstedelijke bedrijven de aangifte samenstelt, moet denken in journaalposten om deze verschillen bij het opstellen van de aangifte te verwerken. Dit maakt tevens dat de accountant en de fiscalist meer moeten samenwerken om de fiscale positie van de cliënt correct in de jaarrekening te krijgen. Ook in verband met de ontwikkelingen van het horizontaal toezicht, is het van belang dat de belastingposities in de jaarrekening aansluiten bij de fiscale aangifte met aandacht voor een transparante administratieve organisatie. FRE kiest dus voor verdieping in de bedrijfseconomische kant, terwijl een aantal andere FRE-opleidingen meer inzetten op fiscaal-juridische aspecten.	Bij competentie 2 zet FRE extra in op het vlak van bedrijfs-administratie (BBA-standaard niveau 3).
Internationalisering	Ondanks de primaire gerichtheid van de hbo-bacheloropleidingen FRE in Nederland op de nationale markt, heeft FRE 'internationalisering' als profileringspunt gekozen. De clientèle van de grotere belastingadvieskantoren in het grootstedelijke gebied van Amsterdam is deels internationaal; Nederlandse of buitenlandse bedrijven waar expats werkzaam zijn of die beschikken over houdster- en financieringsactiviteiten en internationaal georiënteerde ondernemingen. Dit gegeven maakt het nodig dat de Engelse taal wordt beheerst en dat er kennis is van internationale regelingen (zie paragraaf internationale oriëntatie).	Dit thema is van invloed op de uitwerking van de competenties 4 en 8.

Tabel 3 – Uitwerking profilering FRE eindkwalificaties

Het auditpanel vindt deze twee profileringsthema's passend voor een opleiding Fiscaal Recht en Economie. Per thema volgt hieronder een toelichting (zie tevens H6 – Aanbevelingen).

- De kennis op bedrijfseconomisch terrein van de FRE-studenten wordt, zo geeft de opleiding aan, door de belasting- en accountantskantoren (h)erkend. De studenten die als fiscalist uitstromen uit de universitaire opleiding Fiscaal Recht, beschikken in vergelijking met de hbo-fiscalist van de HvA niet over deze kennis. Bovendien bieden de meeste hbo-bacheloropleidingen die vallen onder de BBA-standaard, het vak 'Accounting/Bedrijfseconomie' aan op niveau 2/3, terwijl de opleiding FRE kiest voor het niveau 3¹². De FRE-studenten van de HvA zijn daarom door het werkveld gewild. Het auditpanel beschouwt de waardering van het werkveld voor dit profileringsthema, die het werkveld ook tijdens het locatiebezoek bevestigde, als een sterk punt. Niettemin vindt het auditpanel het belangrijk dat FRE vanuit het eigen perspectief kan verwoorden waarom de opleiding zich naast een verschil in niveau onderscheidt van andere FRE-opleidingen in Nederland. De gesprekspartners konden dit tijdens de audit niet geheel aan het auditpanel duidelijk maken. Bij het auditpanel ontstond vervolgens het beeld dat de opleiding zich in de profileringskeuze wellicht teveel laat leiden door de mening van het werkveld. Het vak Bedrijfseconomie maakt immers standaard onderdeel uit van elke FRE-opleiding en 'het denken in journaalposten' is voor de meerderheid van de werkgevers van hbo-fiscalisten een vereiste, zo schat het auditpanel in. Het sluit zich daarom aan bij het doel van de opleiding om de huidige koers te continueren en de profilering verder uit te bouwen.
- Ook ten aanzien van 'internationalisering' geldt dat FRE het onderscheidende vermogen beter voor en over het voetlicht kan brengen. Het auditpanel is van mening dat de grootstedelijke omgeving waarin de opleiding zich bevindt, een uitstekend uitgangspunt vormt om het thema in samenwerking met het (inter)nationale beroepenveld in de regio verder uit te kristalliseren, toe te spitsen op het fiscaal-economisch vakgebied en in de praktijk te brengen tot een wezenlijk onderscheidende profilering.

¹² Het niveau 3 is bij FRE te zien aan het project fiscale jaarrekening in het derde jaar, de daaraan voorafgaande onderwijseenheid bedrijfsadministratie alsmede de afsluitende onderwijseenheid bedrijfsadministratie (o.a. belastingprovisies en -latenties centraal) in het vierde jaar.

In de doelstellingen rond de internationale oriëntatie (zie volgende paragraaf) en de vormgeving van het curriculum (zie standaard 2) zijn handvatten aanwezig.

Het thema 'een onderwijsvisie gebaseerd op een stevige kenniscomponent' waar de opleiding zich ook mee profileert, is uitsluitend een didactische keuze van de opleiding. Van de studenten wordt (in het verlengde van de 'bedrijfseconomische invalshoek') een gedegen fiscaal-economische kennis verwacht om deze vervolgens in de beroepspraktijk te kunnen toepassen. De opleiding start in de eerste twee studie jaren met een theoretische basis om deze daarna te laten toepassen in de projecten of praktijkopdrachten, waar andere opleidingen kiezen voor projectmatig onderwijs geflankeerd door lessen. De 'stevige kenniscomponent' betekent niet, zoals het auditpanel dat in eerste instantie aannam, een zwaardere fiscale kenniscomponent in vergelijking met andere FRE-opleidingen in Nederland. Een nuancering in de communicatie o.a. naar studenten en het werkveld is raadzaam.

Internationale oriëntatie

Inherent aan het werk van de hbo-fiscalist in de regio groot-Amsterdam, waar een HvA-afgestudeerde in terecht komt, is dat hij in aanraking komt met buitenlandse klanten. Veel internationale bedrijven hebben hun zetel in Amsterdam, niet alleen vanwege het gunstige belastingklimaat in Nederland, maar ook vanwege de infrastructuur. De FRE-studenten van de HvA zijn in staat de (inter)nationale wetgeving toe te passen, met de betrokkenen van deze ondernemingen in de Engelse taal te communiceren en het fiscaal en bedrijfseconomische (vb. jaarrekeningen) begrippenkader in de Engelse taal te beheersen. Daarnaast besteedt de opleiding aandacht aan het onderdeel 'diversiteit' (DEM-competentie 'Interculturele sensitiviteit'), zodat de FRE-studenten kunnen omgaan met verschillende culturen en daar de meerwaarde van inzien. De opleiding heeft haar visie op de internationale oriëntatie, zo vindt het auditpanel, duidelijk beschreven en het sluit aan bij de behoefte van het regionale werkveld.

Praktijkgericht onderzoek

FRE heeft haar visie op onderzoek vanaf het studiejaar 2011-2012 aangescherpt. Het auditpanel stelt vast dat de visie is geconcretiseerd en overeenkomt met de beschrijving in het nieuwe landelijk profiel, waarin onderzoek als separate competentie is geformuleerd: *'De hbo-fiscalist is door zijn onderzoekende houding in staat te reageren op de voortdurende veranderingen in fiscale wet- en regelgeving en het bepalen van een optimale fiscale positie voor de cliënten. Daartoe heeft hij o.a. kennis van methoden en technieken van (praktijkgericht) onderzoek en kan hij het onderzoekend vermogen in een praktijksituatie toepassen. Daarnaast draagt hij resultaatgericht bij aan de ontwikkeling van zijn professie in de breedte.'* Ook heeft FRE beschreven hoe de competentie 'onderzoeksvaardigheden' verband houdt met de opleidingsspecifieke competenties. Voor de competentie 'onderzoeksvaardigheden' dient de hbo-fiscalist ondermeer kennis en vaardigheden te hebben met betrekking tot: het formuleren van een fiscale probleemstelling, het beschrijven, het analyseren en het evalueren/toetsen/oplossen van het fiscale vraagstuk en het adviseren op basis van de bevindingen.

Niveau en Oriëntatie Eindkwalificaties

Voor de niveaubepaling van de beoogde opleidingscompetenties gaat de opleiding uit van de beschrijving van de competentieniveaus zoals deze worden gehanteerd in de Bachelor of Economics en de Bachelor of Business Administration. De opleiding leidt op tot niveau 3¹³: *'De student FRE is in staat zelfstandig op basis van specialistische kennis een advies uit te brengen in complexe situaties.'*

¹³ De niveaus voor de leerdoelen zijn gebaseerd op het European Qualification Framework en voor wat betreft de talen op het Common European Framework for Languages.

In het landelijke profiel is verantwoord hoe de domeincompetenties Bachelor of Business Administration aansluiten bij de Dublin Descriptoren¹⁴. Doordat de opleiding met haar eigen profiel direct aansluit bij deze BBA-standaard en het landelijke opleidingsprofiel FRE, constateert het auditpanel dat de eindkwalificaties aansluiten bij de algemene, internationaal geaccepteerde beschrijving van de kwalificaties van een hbo-bachelorstudent.

FRE heeft daarnaast voldoende zicht op het werkveld waarin haar afgestudeerden terecht komen. De opleiding richt zich op het bedrijfsleven in de regio groot-Amsterdam en is bij uitstek een exponent van deze grootstedelijke invalshoek. De startende hbo-fiscalisten vinden met name een baan bij de grote accountants- en belastingadvieskantoren (vb. Deloitte, KPMG, EY, PWC) en de grote belastingadvieskantoren (vb. Loyens & Loeff). De meest voorkomende startersfuncties voor de FRE-studenten van de HvA zijn de aangiftemedewerker en beginnend taxanalist of taxadviseur. De functies bij grote banken en verzekeraars, lagere overheden, fiscale afdeling van een bedrijf en de Belastingdienst zijn sporadisch startfuncties voor de afgestudeerde studenten.

Actualiteit Eindkwalificaties

De opleiding heeft structureel aandacht voor actuele ontwikkelingen in het vakgebied en het werkveld via deelname aan bijeenkomsten van het Landelijke Overleg Fiscaal Recht en Economie (LOFRE) en de Opleidingsadviesraad (OAR). De afgelopen jaren is bijvoorbeeld de integriteit van financiële dienstverleners in het werkveld onderwerp van kritiek geweest. Daarom zijn in het landelijke opleidingsprofiel expliciet en prominent de competenties 'Ethiek' en 'Maatschappelijke verantwoordelijkheid' opgenomen. Deze actuele ontwikkelingen krijgen ook daadwerkelijk een plaats in de eindkwalificaties (en in het programma).

Voorbeelden van contact met het beroepenveld en het vakgebied	
Vakgebied	Deelname aan het Landelijke Overleg Fiscaal Recht en Economie (LOFRE) en de aansluiting bij het landelijke beroeps- en opleidingsprofiel, dat door vertegenwoordigers uit het relevante werkveld is gevalideerd.
Beroepenveld	Overleg met de Opleidingsadviesraad over het onderwijs en de opleiding vindt structureel plaats. De zeven leden komen tweemaal per jaar bijeen en zijn afkomstig uit het relevante werkveld van de opleiding (o.a. Loyens & Loeff, Belastingdienst, PWC en EY). De opleiding heeft langdurige contacten met het internationale beroepenveld (vb. via stages en afstudeeropdrachten). Deze bedrijven (vb. KPMG, Loyens & Loeff, Belastingdienst) organiseren bedrijfsbezoeken en zijn aanwezig bij netwerkbijeenkomsten. Bovendien verzorgt een aantal bedrijven gastcolleges en zijn enkele projecten in samenwerking met het beroepenveld ontwikkeld (zie standaard 2). Ook organiseren de zes FRE-opleidingen jaarlijks voor vierdejaarsstudenten een Taxweek. Daarnaast is er contact met het werkveld via het eigen DEM-onderzoek onder alumni en werkgevers (startbekwaamhedenonderzoek). Bovendien de docenten beschikken over ruime ervaring uit de beroepspraktijk en combineren in een aantal gevallen het docentschap met een functie in de praktijk. FRE beschikt over een alumniwebsite en organiseert speciale evenementen voor alumni, zoals een Alumnidag. Ook kunnen alumni aansluiten bij bestaande activiteiten zoals een Bedrijvendag of een seminar voor studenten. De alumni kunnen ook lid worden van de sinds 1885 opgerichte vereniging 'Hou en Trouw'. Om een goede wisselwerking tussen onderwijs, onderzoek en beroepenveld te bewerkstelligen heeft DEM vijf lectoren aangesteld, in het Kenniscentrum Centre For Applied Research on Economics & Management.

Tabel 4 – Netwerk FRE

Het auditpanel kan zich voorstellen dat de opleiding in het verlengde van het profileringsthema 'internationalisering' de relatie met internationaal opererende bedrijven sterker benut en het internationale netwerk van de Hogeschool voor de opleiding opbouwt (zie H6 – Aanbevelingen).

¹⁴ In Europees verband zijn indicatoren voor het onderwijs op bachelorniveau gedefinieerd genaamd de Dublin Descriptoren.

Weging en Oordeel

Oordeel: Voldoende

De beoogde eindkwalificaties, die een afgestudeerde moet kunnen vervullen als beginnend beroepsoefenaar, zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie voldoende geconcretiseerd en realistisch in het licht van het beroep en de werkzaamheden als hbo-fiscalist. Bovendien zijn de eindkwalificaties door de overgang naar de Bachelor of Business Administration actueel. De opleiding hanteert voor het bachelorniveau na vier jaar het competentieniveau 'drie' dat direct aansluit bij het niveau zoals staat beschreven in het landelijke profiel. Dit niveau sluit tevens aan bij de Dublin Descriptoren. De doelstellingen rond de internationale oriëntatie en praktijkgericht onderzoek, zoals die van een hbo-bachelorstudent verwacht mogen worden, zijn aantoonbaar opgenomen in de eindkwalificaties. Bij de opleiding gaat extra aandacht uit naar de thema's 'bedrijfseconomische invalshoek' en 'internationalisering'. Het auditpanel vindt deze profilering passend voor een opleiding FRE. De validatie en het onderhoud van het profiel vindt structureel plaats via o.a. (inter)nationaal opererende accountants- en belastingadvieskantoren in het grootstedelijk gebied van Amsterdam, de eigen opleidingsadviesraad en door deelname aan het landelijke overleg. Door deze punten steekt de opleiding naar de mening van het auditpanel boven de basiskwaliteit uit.

Wel is het auditpanel van mening dat de opleiding haar profilering in samenwerking met het regionale werkveld verder kan uitdiepen, waardoor ze op de twee accenten (wellicht in samenhang met elkaar) echt onderscheidend wordt ten opzichte van de andere FRE-opleidingen in Nederland. Ook de meerwaarde van het (onderscheidende) profiel werd tijdens de audit nog niet door alle gesprekspartners van de opleiding even duidelijk verwoord. Het auditpanel beschouwt deze aanbeveling als een doorontwikkeling van de opleiding, wat niets af doet aan de basiskwaliteit van de huidige eindkwalificaties. Het auditpanel komt daarom ten aanzien van de beoogde eindkwalificaties voor de opleiding FRE tot het oordeel 'voldoende'.

Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Vormgeving programma

De leerdoelen die de basis vormen van het voltijdprogramma en die aantoonbaar zijn afgeleid van de beoogde eindkwalificaties (zie standaard 1), zijn vastgelegd in het leerplanschema. Het schema bevat een volledig overzicht van het curriculum. Per studiejaar is het onderwijs onderverdeeld in twee semesters, die op hun beurt weer zijn onderverdeeld in twee blokken. Ieder semester heeft een hoofdthema zoals Ondernemingsplan¹⁵, IB-ondernemer, Internationale invalshoek, Stage, Minor¹⁶ en Afstudeeropdracht. Aan elk hoofdthema is een aantal vakken gekoppeld samen met een project (zie Bijlage III – Schematisch overzicht programma). In de opleidingsgidsen volgt een adequate uitwerking per onderwijseenheid van de competenties naar onder meer de leerdoelen, het aantal studiepunten, de werk- en de toetsvormen. In onderstaande tabel volgt als voorbeeld een uitwerking van het vak 'Bedrijfsadministratie 3', dat FRE in het derde studiejaar aanbiedt.

Uitwerking 'Bedrijfsadministratie 3' (Niveau 3 - 4 ec)	
Eindkwalificaties	Beroepstaak 3 - Controleren van jaarstukken vanuit de fiscale optiek Competentie 2 - Controleren op fiscaal terrein Competentie 10 - Leiderschap Competentie 12 - Kwaliteitsbewustzijn
Samenhang	Er wordt van uit gegaan dat de studenten de modules Bedrijfsadministratie 1 (studiejaar 1 – niveau 1) en Bedrijfsadministratie 2 (studiejaar 2 – niveau 3) in de voorafgaande jaren hebben afgesloten. Deze module bouwt hierop voort.
Leerlijn	Kennis- en vaardighedenleerlijn
Leerdoelen	1. Uit de vennootschappelijke administratie de bedragen berekenen, welke nodig zijn voor de fiscale aangiften, en de overeenkomsten en verschillen aangeven; 2. De grootboeken en de vereiste financiële overzichten samenstellen; 3. De fiscale balans en resultatenrekening opstellen; 4. Het fiscale resultaat en het belastbaar resultaat berekenen via vermogensvergelijking; 5. De voorziening voor latente belasting, te betalen vpb en de belastingen berekenen en verwerken in de vennootschappelijke jaarrekening; 6. Oorzaken van verschillen tussen het fiscale en vennootschappelijk resultaat onderscheiden; 7. Het effectieve belastingpercentage berekenen, en het verschil tussen het effectieve en nominale percentage verklaren mbv. Een berekening en toelichten; 8. Toepassen de vereiste regelgeving van Dutch GAAP en IFRS.
Werkvormen	Hoorcollege, werkcollege en zelfstudie
Toetsvormen	Schriftelijke toets 'Fiscale jaarrekening'
Literatuur	Administratie en Winstbelasting, Beckman Noordhoff, 2009

Tabel 5 – Opbouw programma FRE

¹⁵ Dit gemeenschappelijke basissemeester (25 ec) volgen FRE studenten samen met andere studenten AC, BE, BKM, CE, FRE, FSM en SPM. Circa een vijfde van het semester is FRE ingekleurd met de onderdelen Encyclopedie en Kwantitatieve Methoden en Technieken.

¹⁶ FRE-studenten volgen vooral de verbredende minoren Beleggen Diep, Cross Cultural Business Skills, Human Resource Management en Accountancy Landelijke Toets. De fiscale verdiepende minoren 'Persoonlijk Financiële Planning' en 'Fiscus en Bedrijf' worden om bedrijfseconomische redenen (wegens het kleine aantal FRE-studenten) niet meer aangeboden. Het auditpanel steunt de opleiding in haar ambitie om een fiscale verdiepingsminor aan te bieden, zoals in het verleden het geval was.

Het didactisch concept van de opleiding bestaat uit vier met elkaar samenhangende leerlijnen. In het leerplanschema is per semester de invulling van de opleiding uitgewerkt in de verschillende leerlijnen met bijbehorende werkvormen (zie Tabel 6 – Vormgeving programma). De werkvormen van FRE sluiten aan bij het beroep, bij het didactisch concept en bij de leerdoelen van de onderwijseenheden, zo vindt het auditpanel. Per competentie uit het nieuwe beroeps- en opleidingsprofiel heeft de opleiding de ontwikkeling tot en met het eindniveau tot uitdrukking gebracht in een competentiematrix. Deze matrix geeft het auditpanel een duidelijk beeld van de toenemende complexiteit van de eindkwalificaties per onderwijseenheid.

Leerlijnen	Uitwerking
Kennisleerlijn	Studenten ontwikkelen kennis (body of knowledge en skills), die samenhangt met de beroepscompetenties waarvoor ze worden opgeleid (vb. Management Accounting, Bedrijfsadministratie, Vennootschapsbelasting, Internationaal Belastingrecht, Inkomstenbelasting).
Vaardigheden-leerlijn	Voor wat betreft de vaardigheden wordt gewerkt aan een basis voor beginnende beroepsbeoefenaars (vb. communicatietrainingen, trainingen op het gebied van ICT-vaardigheden en taaltrainingen w.o. Nederlands en Engels). Hoor- en werkcolleges, huiswerkopdrachten en zelfstudie, instructiecollege, vaardigheidstraining en feedback zijn werkvormen, die de opleiding in deze leerlijn hanteert.
Geïntegreerde leerlijn	Studenten werken aan opdrachten (vb. Project Ondernemen, Project Fiscale Correspondentie, Project Internationale Omgeving, Project Fiscale Beroepsprocedures) uit de beroepspraktijk, waarin meerdere beroepscompetenties centraal staan. In deze leerlijn wordt de toepassing van kennis getoetst, maar ook de competentie sociaalcommunicatieve bekwaamheid. Deze leerlijn bevat bovendien twee stageperiodes en het afstudeeronderzoek. Werkvormen in deze leerlijn zijn projectgroep, werkcollege en instructiecollege.
Coachings-leerlijn	Deze leerlijn dient drie doelen, te weten de persoonlijke (professionele) ontwikkeling van de student, de oriëntatie op de opleiding en de juiste studievaardigheden tijdens de studie, en tot slot de oriëntatie op het beroep. Feedback en coachingsgesprek zijn veelgebruikte werkvormen in deze leerlijn.

Tabel 6 – Vormgeving programma FRE

Door de thema's per semester, de indeling in de leerlijnen en de toenemende complexiteit in het programma biedt FRE volgens het auditpanel een samenhangend programma aan, dat voor studenten zichtbaar is gemaakt in verschillende documenten. Studenten zijn, zo tonen de resultaten van de NSE¹⁷, tevreden over de samenhang tussen de verschillende onderwijseenheden (2012:3,5/2010:3,2) en het niveau van het programma (2012:3,8/2010:3,6). Tijdens de audit geven studenten aan dat zij, wanneer zij zich redelijk inspannen, in staat zijn om het programma te doorlopen en de eindkwalificaties te behalen. FRE-studenten hebben in de eerste twee studiejaar tussen de 18 tot 24 contacturen per lesweek en zijn gemiddeld 30-35 uur per week bezig met hun studie. Tijdens de afstudeerperiode hebben de studenten 5 contacturen per week.

Inhoud programma

In onderstaande paragrafen volgt een nadere uitwerking van de inhoud van het programma en de accenten, die FRE legt. Om aan het nieuwe HvA FRE-profiel te voldoen zijn geen fundamentele wijzigingen in het curriculum noodzakelijk. Niettemin werkt de opleiding in het kader van de DEM-Verbeteragenda (zie inleiding) toe naar een nieuw curriculum dat vanaf september 2014 fasegewijs wordt ingevoerd en dat zich kenmerkt door een nieuwe onderwijsvisie met 'minder vrijblijvendheid' (o.a. grotere onderwijseenheden, een beperkt aantal herkansingen en het wegnemen van de concurrentie tussen het lesprogramma en toetsing). Alle geledingen binnen de opleiding zijn zich bewust van de noodzaak om verbeteringen door te voeren. Het auditpanel benadrukt de opleiding dat bij deze vernieuwing zorgvuldigheid en prioriteitenstelling van belang zijn.

¹⁷ NSE is de afkorting voor de Nationale Studentenenquête en STM staat voor Studenten Tevredenheid Monitor van de HvA (voor het laatst afgenomen in 2011). De weergegeven tevredenheidsscores van studenten zijn gemiddelden op een vijfpuntsschaal. De HvA beoordeelt een score van $\geq 3,5$ als een goed resultaat, een score van $\leq 3,0$ als matig tot onvoldoende.

Zo kan het zich voorstellen dat de opleiding het docententeam uitbreidt, aangezien de werkdruk van de docenten gelet op de huidige docent-studentratio thans aan de hoge kant is (zie H6 – Aanbevelingen).

Beroepspraktijk

De opleiding beschouwt net als het auditpanel de sterke praktijkgerichtheid van het curriculum als een kenmerkend punt. De oriëntatie op de beroepspraktijk komt bijvoorbeeld tot uiting door:

- Het organiseren van bedrijfsbezoeken in de Studie- en Beroepsoriëntatieweek in het eerste studiejaar, bij de start van de opleiding.
- De Bedrijvendag waarbij alle tweedejaarsstudenten verplicht aanwezig zijn, workshops volgen en kunnen netwerken.
- Projecten die FRE regelmatig in samenwerking met de beroepspraktijk uitvoert. Voorbeelden: in het eerste jaar het 'Hypotheekproject', waarbij studenten een aangifte inkomstenbelasting maken samen met een belastingadvieskantoor; in het derde jaar behandelt FRE tijdens het project 'Internationale Omgeving' cases afkomstig van Loyens & Loeff, KPMG en EY; in het vierde studiejaar het project 'Fiscale Beroepsprocedures', waarbij de studenten op basis van een voor KPMG verstrekte casus een rollenspel in de rechtszaal spelen.
- Gastcolleges bij diverse studieonderdelen over actuele onderwerpen, zoals een college over de werkkostenregeling door Deloitte. Ook brengen de docenten ruime ervaring uit de beroepspraktijk in.
- De tweedejaars stage bij de Belastingdienst (drie dagen per week gedurende 8 weken), waarbij de studenten actief werkzaam zijn in de aangiftepraktijk inkomstenbelasting. Bovendien lopen studenten in het tweede semester van het derde jaar stage bij een commercieel belastingadvieskantoor.

In het activiteitschema zijn alle activiteiten in het programma, waarbij het werkveld wordt betrokken, duidelijk geconcretiseerd. Uit het gesprek met studenten bleek dat zij grote waardering hebben voor de interactie met de beroepspraktijk tijdens de opleiding.

Actualiteit

FRE heeft via haar brede netwerk (zie Standaard 1) zicht op de belangrijkste ontwikkelingen in de maatschappij en in de beroepspraktijk en past waar nodig het curriculum aan. Studenten zijn dan ook tevreden over de aansluiting van de inhoud van de opleiding bij de actuele ontwikkelingen (NSE 2012:3,9/2010:3,5). In de Kritische Reflectie toont de opleiding dat aan met enkele voorbeelden. Een afgestudeerde FRE-student moet door de ontwikkelingen rond het horizontaal toezicht in de toekomst ook verstand hebben van bedrijfsprocessen. Om tot een belastingaangifte te komen, neemt de fiscalist niet alleen de cijfers van de accountant over, maar moet hij ook in staat zijn te beoordelen of het administratieve proces op orde is. Alleen dan maakt de Belastingdienst afspraken met het bedrijf over het horizontaal toezicht. Bovendien neemt de automatisering toe. De Belastingdienst stelt de ondernemers vanaf 2013 in staat om hun belastingaangiftes aan te leveren via Digipoort¹⁸. Kennis van Standard Business Reporting¹⁹ is voor beide ontwikkelingen noodzakelijk. Daar DEM op dat terrein expertise in huis heeft, namelijk het Expertisecentrum Instant Reporting, ontwikkelt FRE in samenwerking met AC een onderwijseenheid waarin vierdejaarsstudenten in het studiejaar 2013-2014 werkzaamheden op dit gebied gaan verrichten. De opleiding is van plan aan het bestaande virtuele accountantskantoor Arvum een fiscale afdeling toe te voegen. Het auditpanel steunt dit initiatief.

¹⁸ Digipoort is een centrale voorziening in de infrastructuur van de e-overheid, waarop overheden en bedrijven kunnen aansluiten om gemakkelijk en betrouwbaar (financiële) gegevens uit te wisselen.

¹⁹ Standard Business Reporting is een concept dat uitgaat van het standaardiseren van gegevens in de administratie, waardoor ze voor iedere uitvragende partij hetzelfde betekenen en wat uitwisseling mogelijk maakt.

Profilering

De profileringspunten 'internationalisering' (zie paragraaf Internationalisering) en 'bedrijfseconomische invalshoek' concretiseert de opleiding in het programma. In het programma besteedt FRE in het verlengde van haar doelstellingen bijvoorbeeld ruime aandacht aan de onderdelen 'Bedrijfsadministratie' en 'Bedrijfseconomie', zo stelt het auditpanel vast. Door in het programma deze vakken in het licht van de fiscale wet- en regelgeving als belangrijke component aan te bieden in de kennis- en vaardigheden- en de geïntegreerde leerlijn, is de FRE'er in staat de samenwerking met de accountant gestalte te geven. De aangeboden lesstof over de consolidatie en de fiscale jaarrekening stelt de FRE'er in staat om de administratie te doorgronden en de fiscale risico's van een bedrijf te analyseren. Zo wordt in het derde jaar bijvoorbeeld de fiscale jaarrekening met AC-studenten uitgelicht in een project, waarbij de overgang van de commerciële jaarrekening naar de fiscale jaarrekening centraal staat. In het vierde jaar verdiepen FRE studenten hun kennis ten aanzien van het sluitend maken van de balans voor de vennootschapsbelasting. Hierdoor is de FRE'er in staat om de fiscale kennis breder te gebruiken dan alleen binnen de aangifte.

Internationalisering

De doelstelling ten aanzien van de internationale oriëntatie en de profilering op 'Internationalisering' krijgt een passende uitwerking in het programma. De opleiding maakt daarin onderscheid tussen studieonderdelen die in het Engels worden gegeven (inclusief het vak Engels zelf), en studieonderdelen die een internationaal en/of een intercultureel karakter hebben. Enkele voorbeelden:

- Vanaf het studiejaar 2012-2013 biedt FRE in het eerste en tweede jaar (gedeelte van) modules in het Engels aan, te weten 'Sport', 'Engels' en 'Financiering'.
- De nationale wet- en regelgeving is voor een deel ingegeven door Europese wetgeving alsmede jurisprudentie van het Europees Hof van Justitie. Waar van toepassing komt dit in de belastingrechtvakken aan de orde. Voorts maakt FRE bij het vak 'Internationaal belastingrecht' in het derde studiejaar gebruik van internationale verdragen zoals het OESO-modelverdrag. Voor de onderdelen 'Bedrijfsadministratie' en 'Externe Verslaggeving' geldt dat de inhoud voor een belangrijk deel is afgestemd op internationale standaarden zoals IFRS.
- Het project 'Internationale Omgeving' in het derde studiejaar behandelt de inkomsten-, omzet- en vennootschapsbelasting vanuit de fiscale hoek.
- Het onderdeel 'Persoonlijke ontwikkeling' in het derde studiejaar besteedt aandacht aan diversiteit. Dit betreft o.a. het samenwerken met verschillende culturen.

Op dit moment zijn 23 studiepunten in het programma van FRE gelabeld met 'Internationalisering'. In 2014 wil FRE realiseren dat 30 studiepunten in de opleiding internationaal georiënteerd zijn. In navolging van haar aanbeveling in standaard 1 - *het thema Internationalisering uitwerken tot een onderscheidend profiel* - vindt het auditpanel de versteviging van de internationale context in het programma een goede ontwikkeling.

Praktijkgericht onderzoek

De aandacht voor praktijkgericht onderzoek heeft FRE vanaf het studiejaar 2011-2012 in het programma versterkt. Het curriculum bevat bijvoorbeeld vakken die een inleiding bieden in de methoden en technieken van (oplossings- en toepassingsgericht) onderzoek. Daarnaast komen de eisen die de opleiding stelt aan deugdelijk (oplossings- en toepassingsgericht) onderzoek herhaaldelijk in het curriculum aan de orde bij andere vakken en projecten waarin studenten analyses moeten opstellen. Het afstudeeronderzoek is het sluitstuk van de opleiding. In de memo 'Onderzoeksleerlijn' van november 2012 is een kort overzicht opgenomen van de op onderzoek gerichte onderdelen in het curriculum, waarbij FRE onderscheid maakt in de vakinhoudelijke onderzoekscomponent gericht op het fiscaal onderzoek (vb. Encyclopedie) en de houding- en vaardigheden gericht op het onderzoekende vermogen (vb. het maken van een plan van aanpak bij het onderdeel 'Formulering Onderzoeksopdracht' in het derde studiejaar en de afstudeeropdracht in het vierde studiejaar). Dit memo geeft het auditpanel inzicht in de wijze waarop de opleiding praktijkgericht onderzoek heeft geïntegreerd in het programma.

Om een goede wisselwerking tussen onderwijs en onderzoek te bewerkstelligen heeft DEM vijf lectoren aangesteld in het Kenniscentrum Centre For Applied Research on Economics & Management (CAREM). Eén van deze lectoraten is het lectoraat Corporate Governance & Leadership, dat -zo bleek tijdens het locatiebezoek- onlangs is ingesteld. Daarnaast maakt ook het Expertisecentrum Instant Reporting²⁰ deel uit van CAREM. Een aantal docenten van AC/FRE participeert, zo geeft de opleiding aan, in dit expertisecentrum of neemt deel aan de kenniskring van het lectoraat. Het auditpanel vindt de interactie tussen onderwijs en onderzoek op dit moment bij FRE nog (te) beperkt. Thans heeft de opleiding plannen om de (kennis)uitwisseling te versterken (vb. ten aanzien van het thema Standard Business Reporting (zie paragraaf Actualiteit). Het auditpanel vindt het een goede ontwikkeling dat de opleiding het kenniscentrum betreft bij de verdere ontwikkeling en uitwerking van de onderzoekslijn in het programma (zie standaard 3 – gerealiseerd niveau en zie H6 - Aanbevelingen).

Studiesucces

Verhoging van het studiesucces is één van de belangrijkste speerpunten binnen DEM. Ook de opleiding FRE heeft al een aantal jaar te maken met lage rendementen, hoge uitvalpercentages en langstudeerders. Bij FRE was het percentage studenten dat binnen vier jaar na de start met de hoofdfase afstudeert in 2011 bijvoorbeeld 39,4%. De oorzaak lag met name in de onvoldoende selectieve propedeuse tot september 2008 en de vrijblijvendheid van het volgen van lessen. Onder het project 'Sturen op Studiesucces' zijn vanaf 2010, zo blijkt uit de Kritische Reflectie en het locatiebezoek, diverse activiteiten gestart (zie Tabel 7 – Maatregelen Studiesucces).

Maatregelen Studiesucces

- De opleiding zet gedurende de propedeuse studentmentoren in ter bevordering van de community-building.
- Wanneer de diagnostische toetsen op het gebied van Nederlands, Engels en Rekentaalvaardigheden bij aanvang van de studie daar aanleiding voor geven, hebben studenten de mogelijkheid om zich met behulp van Summercourses bij te spijkeren.
- Voor studenten met een Mbo-achtergrond zijn extra ondersteuningsuren Wiskunde en Statistiek ingeroosterd tijdens het eerste semester van het eerste jaar.
- De opleiding verzorgt stoomcursussen voor struikelvakken (vb. bedrijfsadministratie, bedrijfseconomie en vennootschapsbelasting).
- Door de aanscherping coachingsleerlijn heeft de coach zowel klassikaal als individueel contact met de studenten. De coach voert met iedere student individuele gesprekken, waar o.a. de studievoortgang en juiste studiekeuze onderwerp van gesprek zijn. Ook de studieadviseur heeft een belangrijke rol in de studievoortgang van de student. In het programma zijn diverse doorstroomseisen ingebouwd waarbij de studieadviseur de studenten monitort.
- Intensieve begeleiding van langstudeerders.
- Er zijn vanaf het studiejaar 2011-2012 intakegesprekken 'voor de poort' geïntroduceerd. De aspirant-studenten die een code 'rood' of 'oranje' scoren tijdens het beantwoorden van een online vragenlijst worden uitgenodigd voor een individueel intakegesprek met de studieadviseur. De opleiding nodigt alle aspirant-studenten (dus ook de studenten die 'groen' scoorden) bovendien uit voor een voorlichtingsdag.
- Met ingang van het studiejaar 2012-2013 geldt DEM-breed een BAS-norm van 50 ec's (voorheen 40 ec's).

Tabel 7 – Maatregelen ter verbetering van het studiesucces

De uitval in de hoofdfase is ondanks de, zo beoordeelt het auditpanel, adequate maatregelen voor de studievoorlichting, de intakegesprekken en de studiedrempels nog te hoog. De opleiding leek in de ogen van het auditpanel tot nu toe in mindere mate aandacht te hebben voor het monitoren van de effectiviteit van de verbetermaatregelen.

²⁰ In het expertisecentrum, dat een samenwerkingsverband tussen de HvA, vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en overheidsinstanties is, vindt kennisontwikkeling en -circulatie over Standard Business Reporting plaats.

Het managementinformatiesysteem (bv. het tijdig bekend maken van slagingspercentages van toetsen of het door de naamswijziging van de opleiding in 2011 niet kunnen cumuleren van rendementscijfers) belemmerde de opleiding om gegevens inzichtelijk te maken en tijdens de audit waren er nog geen evaluaties beschikbaar. FRE was ten tijde van de audit daarom (nog) niet in staat de resultaten van de verbetermaatregelen aantoonbaar te maken. Desondanks is het auditpanel er net als de opleiding van overtuigd dat de maatregelen verbeteringen teweeg brengen in het studiesucces. Zo gaf het docententeam bijvoorbeeld aan dat de selectievere propedeuse en de intakegesprekken zorgt voor een actievere houding van en meer gemotiveerde studenten tijdens de lessen en dat studenten een kritischere houding aannemen en elkaar meer dan voorheen durven aan te spreken op hun studiegedrag tijdens opdrachten. Ook de studenten bevestigen dit tijdens de audit. Wegens de selectievere propedeuse vanaf het studiejaar 2008-2009 (o.a. strengere selectie op bedrijfseconomische kennis) en bovengenoemde maatregelen is FRE van mening, dat een stijging van het hoofdfaserendement in 2013 tot 50% realistisch is. De opleiding verwacht dat dit rendement verder zal toenemen, wanneer het nieuwe curriculum op basis van de nieuwe onderwijsvisie is geïmplementeerd. De komende periode verdient het inzichtelijk maken van de verbeterde studieresultaten aandacht, zo vindt het auditpanel (zie H6 – Aanbevelingen).

Docenten

Uit de kritische reflectie en uit de c.v.'s blijkt dat het personeel gekwalificeerd is voor de inhoudelijke, onderwijskundige en organisatorische realisatie van het programma. Van de elf docenten die organisatorisch onder FRE vallen²¹, beschikken negen docenten over een master- en twee docenten over een bachelorgraad. Daarmee voldoet de opleiding ruim aan het streefpercentage van 76%, waaraan zij in 2015 dient te voldoen. De twee docenten die nog niet over een didactische aantekening beschikken, zijn nieuwe docenten. Indien FRE hun contracten verlengt, dienen ook deze twee docenten hun Basiskwalificatie Onderwijs te behalen.

Docenten houden hun eigen deskundigheid op peil (zie tevens Tabel 8 – Voorbeelden). FRE stimuleert haar docenten daarnaast om te promoveren, deel te nemen aan kenniskringen en de actualiteit van het beroep bij te houden door middel van training, congressen, literatuur, etc. Harde eisen worden hieraan niet gesteld, zo blijkt uit de audit. Het auditpanel kan zich voorstellen dat het management de deskundigheidsbevordering wellicht minder vrijblijvend inzet.

Voorbeelden deskundigheidsbevordering

- In de resultaatverantwoordelijke teams is aandacht voor kennisdeling over actuele thema's.
- De docenten die de bedrijfseconomische kernvakken verzorgen, houden hun kennis onder meer via masterclasses bij die georganiseerd worden door EY.
- Diverse docenten die geen kernvakken verzorgen, komen via stagebegeleiding en bedrijfsbezoeken in de introductieweken in contact met de beroepspraktijk.
- Het organiseren van workshops door de HvA Academie zorgt voor deskundigheidsbevordering van alle leden van de Examencommissie, Examenkamer en Toetsbeoordelingscommissie.
- Tijdens een docentendag in het najaar van 2012 hebben alle docenten van de opleiding een workshop gevolgd met betrekking tot toetsing of afstuderen.
- Alle afstudeerbegeleiders zijn gestart met een training die door het kenniscentrum CAREM wordt verzorgd. Daarnaast vindt er elk semester een intervisiebijeenkomst plaats tussen de afstudeerbegeleiders.

Tabel 8 – Voorbeelden deskundigheidsbevordering

²¹ Er is sprake van een gezamenlijk docententeam AC en FRE, dat per 1 oktober 2012 uit 32 docenten bestaat. Daarnaast vindt er ook in- en uitleen plaats met andere docententeams, vooral binnen de locatie Fraijlemaborg.

Het auditpanel is het met de opleiding eens, dat zij beschikt over een stevig vakinhoudelijk docententeam. Vijf van de elf docenten beschikken namelijk over recente praktijkervaring, waarvan vier het docentschap combineren met een baan in de beroepspraktijk. Studenten beoordelen in de NSE 2012 de inhoudelijke deskundigheid van docenten (3,85) en de kennis van docenten over de beroepspraktijk (3,95) met ruim voldoende. Tegelijkertijd zien studenten mogelijkheden tot verbetering in de bereikbaarheid van docenten buiten de contacturen (2,8), de aandacht voor problemen en klachten (2012:2,7), het tijdig bekendmaken van resultaten en beoordelingen (2,7) en kwaliteit van de feedback (3,0).

De opleiding heeft de aandachtspunten in focusgesprekken met studenten geanalyseerd en vervolgens vanaf januari 2013 o.a. de volgende verbetermaatregelen ingezet: Afspraken over de reactietijd op e-mails, het ontwikkelen van een e-mailetiket²², verhuizing van het docententeam naar één herkenbare locatie binnen het gebouw Fraijlemaborg, het nieuwe cijferregistratiesysteem SIS (zie volgende paragraaf) en relevantie van feedback is verhoogd door het lesgeven en het toetsen in dezelfde periode te laten plaatsvinden. Bovendien nuanceren de studenten dat enkele en niet alle docenten slecht bereikbaar zijn. Bovendien zien zij daar door de genomen maatregelen duidelijke verbeteringen. De studieadviseur die ook zitting heeft in de opleidingscommissie, is thans voor studenten een belangrijk aanspreekpunt als het gaat om vragen en klachten. Het auditpanel vindt dit een sterk voorbeeld van adequaat ingezet verbeterbeleid.

In het kader van de DEM-Verbeteragenda zijn sinds 2011 in alle docententeams pilots gestart met resultaatverantwoordelijke teams (rvt's), met als doel de betrokkenheid van de docenten, door verantwoordelijkheden lager in de organisatie te leggen, te vergroten, de onderlinge samenwerking en afstemming te bevorderen en daarmee de kwaliteit van de opleidingen te verbeteren. Een belangrijke aanbeveling na de evaluatie van de pilotronde in de tweede helft van 2012 is dat de rvt's sterker kunnen sturen op het studiesucces en op de studenttevredenheid. Binnen het cluster Finance & Accounting zijn daarover afspraken gemaakt²³, wat het auditpanel, kijkend naar de monitoring en aantoonbaarheid van de verbeteringen in het studiesucces en de studenttevredenheid (zie voorgaande paragraaf), een belangrijke ontwikkeling vindt (zie H6 – Aanbevelingen).

Voorzieningen

De opleiding is gevestigd in het gebouw Fraijlemaborg in Amsterdam Zuidoost, tezamen met een aantal andere voltijdopleidingen en de internationale opleidingen van DEM. Dit gebouw voldoet qua lokalen en voorzieningen aan de standaard voor het beoogde onderwijs. In de gebouwen zijn open studielandschappen, waar studenten individueel en groepsgewijs kunnen werken. De studenten waardeerden in de NSE 2012 de beschikbaarheid van werkplekken slechts met een 2,3. Totdat de nieuwe campus van de HvA in het studiejaar 2013-2014 gereed is, wordt het bestaande gebouw zo goed mogelijk benut, maar ontkomt de opleiding niet aan perioden, waarbij veel studenten tegelijkertijd gebruik (willen) maken van werkplekken en computers. De opleiding verwacht dat studenten met de introductie van de nieuwe Digitale Leer- en Werkomgeving vanaf februari 2013 de ICT-faciliteiten beter waarderen dan in de NSE 2012. De studenten waren daar met een 2,9 in mindere mate tevreden over. Met ingang van het studiejaar 2011-2012 is bovendien het nieuwe studievoortgangsregistratiesysteem SIS (o.a. het tijdig bekendmaken van toetsresultaten) in gebruik genomen. Hoewel het systeem een verbetering van de cijferregistratie is, kende de implementatie de nodige aanloopproblemen. De HvA heeft een projectgroep ingesteld, die de problemen voor een deel al heeft opgelost en verder ook gaat oplossen. De tevredenheid van studenten over het algemene voorzieningenniveau zal door deze maatregelen verder verbeteren.

²² Met het e-mailetiket wil de opleiding bereiken dat het aantal e-mails van studenten vermindert en de relevantie van de e-mails wordt verhoogd.

²³ In de P&O-cyclus zijn o.a. met alle docenten afspraken gemaakt over een aantoonbare bijdrage aan het studiesucces en aan de studenttevredenheid.

De opleiding beschikt over een goed geoutilleerde bibliotheek, die studenten en docenten ondersteunt bij het onderwijs en onderzoek. Zij biedt via het Portaal Economie en Management informatie over het vakgebied aan. De site www.bib.hva.nl bevat topdatabanken, nieuws, naslagwerken en kent een studentenservice (o.a. hulp bij zoeken in databanken, schrijfhulp bij afstudeerrapporten). Medewerkers van de bibliotheek houden contact met de opleiding over haar aanbod en verzorgen gastlessen in het onderzoek doen. Het auditpanel heeft geconstateerd dat de opleiding gebruik maakt van de digitale leeromgeving, in het bijzonder fiscale kennisbanken zoals NTFR, Kluwer Navigator en Fiscaal Totaal.

Weging en Oordeel

Oordeel: Voldoende

De degelijke inhoud en vormgeving van het programma stellen FRE-studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De basis van de opleiding, die voor studenten is geconcretiseerd in leerplanschema's, wordt gevormd door de leerdoelen die zijn afgeleid van de competenties. De concentrische opbouw van en de indeling in leerlijnen in het programma zorgen voor voldoende samenhang. Ook de doelstellingen rond de profilering, de internationale oriëntatie en het praktijkgericht onderzoek krijgen een plaats in het programma. Vooral de praktijkgerichtheid en de actualiteit in het programma waardeert het auditpanel in positieve zin. Het auditpanel is bovendien van mening dat de opleiding beschikt over een behoorlijk vakinhoudelijk en goed gekwalificeerd (82% beschikt over een mastergraad) docententeam, ondanks dat studenten mogelijkheden tot verbetering zien in o.a. de bereikbaarheid van docenten. De opleiding zet namelijk aantoonbaar verbeteringen in en de eerste resultaten waren tijdens de audit zichtbaar. De opleidingsspecifieke voorzieningen die toegang bieden tot de benodigde vakliteratuur, tijdschrift- en krantenartikelen, zijn naar de opvatting van het auditpanel actueel en toereikend voor de realisatie van het FRE-programma. De onderwijsleeromgeving voldoet op deze punten zeker aan de basiskwaliteit.

De opleiding is zich bewust van de noodzaak om de beoogde kwaliteitsverbeteringen door te voeren in de onderwijsleeromgeving. Het is wenselijk dat FRE op een zorgvuldige wijze de speerpunten uit de DEM-Verbeteragenda uitvoert. Wanneer de opleiding de plannen en de al ingezette verbetermaatregelen (vb. studiedrempels, intakegesprekken, studentmentoren, een gestructureerde studiebegeleiding en acties voor langstudeerders) doorzet en monitort is het auditpanel ervan overtuigd dat deze verbeteringen in het studiesucces en de studenttevredenheid teweegbrengen, waardoor de opleiding de beoogde resultaten zal waarmaken. Op grond van deze afweging komt het auditpanel voor Standaard 2 tot het oordeel 'voldoende'.

Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing en toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen, de afstudeerwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren. De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk.

Bevindingen

Toetssystematiek

FRE heeft de uitgangspunten met betrekking tot de kwaliteit van toetsen en beoordelen beschreven in het document 'Toetsbeleid afdeling Voltijd 2009/2011' met bijbehorend addendum 2012, waarin het in 2009 vastgestelde toetsbeleid is aangescherpt. De aanscherpingen betreffen o.a.: Het expliciet benoemen van examinatoren, het systematisch nemen van steekproeven van schriftelijke toetsen door de toetsbeoordelingscommissie, het hanteren van richtlijnen zoals het vier-ogenprincipe, het ontwerpen van toetsen aan de hand van toetsmatrijzen en bij projecten, stages en afstuderen wordt via het uitwisselen van ervaringen, intervisiebijeenkomsten en een gezamenlijk beoordelingsformulier met wegingsfactoren bijgedragen aan een transparante beoordeling.

De formele vastlegging van de wijze van toetsen vindt jaarlijks plaats in het Onderwijs- en examenreglement (OER), waarin zowel aandacht is voor domeinbrede als opleidingsspecifieke zaken. Het totale tentamenprogramma van FRE is voor elk cohort opgenomen in de bijlagen bij het OER. Het overzicht van alle leerdoelen per module en de bijbehorende toetsvormen is voor studenten inzichtelijk in de opleidingsgidsen en studiehandleidingen. Na iedere toetsing is er voor de studenten een feedbackbijeenkomst of inzagemoment geroosterd. FRE beschikt over een breed spectrum aan toetsvormen, dat aansluit bij de inhoud en vormgeving van het curriculum (zie standaard 2). In onderstaande tabel volgt een korte beschrijving van de toetsvormen.

Toetsvorm	Omschrijving
Beroeps-producten	Dit zijn producten die in de praktijk voorkomen zoals een fiscaal advies, een bezwaar- of beroepsschrift of een aangifte. Beoordeling vindt plaats door de betrokken vakdocent(en). Indien sprake is van een project dat in samenwerking met de beroepspraktijk plaatsvindt, heeft de beroepspraktijk ook een adviserende stem in de beoordeling.
Kennistoets	Voor onder meer alle fiscale en bedrijfseconomische basisvakken worden dergelijke kennistoetsen aangeboden. Met name leerdoelen op het gebied van kennen, begrijpen en toepassen van kennis worden getoetst.
Vaardigheids-toets	Vaardigheden zoals interviewen, presenteren, ICT- vaardigheden of schriftelijk communiceren worden getoetst (vb. het project Fiscale Beroepsprocedures, waarin de studenten standpunten moet beargumenteren, de projectpresentaties zoals het hypotheekproject en het project Internationale Omgeving, de Engelse brief in het derde jaar en de zakelijke verslagen die voor Nederlands worden gemaakt).
Individuele en groeps-(coachings)-opdrachten	De student voert diverse opdrachten uit, bijvoorbeeld het bezoeken van een bedrijf, het volgen van een sollicitatietraining, het participeren in netwerkbijeenkomsten en kennismaking met onderzoek.
Portfolio-assessment	Een gesprek in de vorm van een criteriumgericht interview, waarin de student zijn competenties aantoont aan de hand van zijn portfolio. Deze toetsvorm wordt sinds februari 2011 gehanteerd voor de derdejaars stage. Het portfolio omvat naast beroepsproducten, onder meer beoordelingen, ontvangen feedback, beschrijvingen van best practices en een reflectie op zijn competentieontwikkeling. Beoordeling van de derdejaars stage vindt plaats door twee examinatoren.

Tabel 9 – Voorbeelden van toetsvormen

Het auditpanel vindt het een goede ontwikkeling dat DEM een gezamenlijk toetsbeleid heeft ontwikkeld, waarin alle best practices van de verschillende opleidingen zijn gebundeld.

Kwaliteitsborging

Het afgelopen jaar heeft FRE ingezet op een sterke kwaliteitsslag voor wat betreft toetsing en afstuderen. Het consequent gebruik van toetsmatrijzen was, zo geeft de opleiding aan, een verbeterpunt. Inmiddels zijn voor alle toetsen matrijzen opgesteld en er heeft een intervisiebijeenkomst over toetsen plaatsgevonden voor de docenten. Hierin zijn onder leiding van de Toetsbeoordelingscommissie (zie volgende paragraaf) door docenten toetsen, toetsmatrijzen en studiehandleidingen gezamenlijk bekeken. De kwaliteit van de toetsen wordt bewaakt door het consequent toepassen van het vier- ogenprincipe.

Voorbeelden van kwaliteitsborgende mechanismen

- Voor alle toetsen zijn beoordelingscriteria vastgesteld, welke zijn afgeleid van de leerdoelen zoals opgenomen in de leerplanschema's.
- Bij het opstellen van toetsen wordt het vier-ogenprincipe gehanteerd.
- Het plan van aanpak voor het afstudeerproces (o.a. probleemstelling, hoofdvraag en deelvragen), wordt vanaf het studiejaar 2011-2012 na goedkeuring van de begeleider ook voorgelegd aan de tweede beoordelaar, waarna de student na akkoordbevinding zijn onderzoek kan uitvoeren.
- Bij de stages zijn eisen gesteld aan de stageplek (vb. complexiteit van de organisatie en de mogelijkheden ten aanzien van het niveau van de begeleiding).
- Drempels:
 - Er geldt een bindend negatief studieadvies aan het einde van het eerste studiejaar wanneer minder dan 50 ec's zijn behaald. De studenten dienen daarnaast voor het vak Inkomstenbelasting Niet-Winst een voldoende te hebben behaald tijdens het eerste jaar van inschrijving voor de opleiding.
 - Er bestaan toelatingseisen voor de stage- en de afstudeerperiode.
- Het resultaatverantwoordelijke team 'Afstuderen' dat in januari 2012 is ingesteld, heeft verbeteringen aangebracht in de procesgang rond het afstuderen (vb. aanpassing beoordelingsformulieren, herzien van de afstudeerhandleiding, aanscherpen plan van aanpak)
- De OAR en CAREM zijn actief betrokken bij de borging van het gerealiseerde niveau (via de Examencommissie).
- Vanaf het voorjaar 2013 is bij een deel van de afstudeergesprekken een externe gecommiteerde aanwezig.

Tabel 10 – Voorbeelden van kwaliteitsborgende mechanismen

Examencommissie

Met ingang van het studiejaar 2012-2013 is de positionering van de Examencommissies (ExCie)²⁴ binnen DEM adequater geregeld. Onder de ExCie van het cluster Finance & Accounting vallen per opleidingsvariant Examenkamers (EK)²⁵ en Toetsbeoordelingscommissies (TBC)²⁶. Om de borging van het toetsen en beoordelen te stimuleren besteedde FRE vanaf het begin van het studiejaar 2012-2013 aandacht aan bewustwording van haar inhoudelijke naast haar formele taak door middel van training. Ook heeft de ExCie diverse beleidsdocumenten opgesteld die als kader dienen voor de borging van de toetsing, waardoor sturing mogelijk is. De ExCie heeft zich als eerste geconcentreerd op de afstudeerfase. Daarnaast is de tijdfacilitering van de leden verruimd, wat het auditpanel ook belangrijk vindt. Het auditpanel is het met de opleiding eens dat de nieuwe positionering van de EC zorgt voor een krachtigere borging van de toetskwaliteit en het afstudeerniveau.

²⁴ De ExCie geeft uitvoering aan haar borgingstaak door beleidsadviezen te formuleren en ziet er op toe dat de regels rond de borging worden uitgevoerd. Zij zorgt voor de omzetting van beleid (toetsbeleid, vrijstellingenbeleid etc.) naar richtlijnen voor de uitvoering door de EK en de TBC van BE.

²⁵ De taken van de EK zijn o.a. het afhandelen van toelatingsverzoeken, het toekennen van vrijstellingen of vervangingen, het afhandelen van verzoeken betreffende afwijkende toetsing en het afhandelen van fraudegevallen. De EK informeert de ExCie over haar resultaten.

²⁶ De taken van de TBC bestaan uit het toetsen van de kwaliteit van de examens op basis van de inhoudelijke en technische eisen en het bewaken van de mate waarin de toetsvorm en de inhoud consistent zijn met de onderwijsvorm en de inhoud.

Per studiejaar beoordeelt de TBC een van te voren bepaald aantal toetsen op validiteit, betrouwbaarheid en transparantie. Deze resultaten worden gerapporteerd aan de ExCie die vervolgens kan concluderen of de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd. De grootste verbeterslag ligt, zo gaf de TBC tijdens de audit aan, in het volledig volgen van de toets- en beoordelingsprocedure. Ook het auditpanel zag in haar steekproef van toetsen mogelijkheden tot verbetering (zie volgende paragraaf).

De ExCie evalueert aan het einde van het studiejaar 2012-2013 de werkwijze en structuur en doet voorstellen voor 2013-2014. Daarnaast is een DEM-brede borgingsagenda in ontwikkeling, die vanaf september 2013 vast op de vergaderagenda van de ExCie wordt opgenomen. Het auditpanel heeft geconstateerd dat de ExCie (waaronder de EK en de TBC) haar wettelijke taken uitvoert.

Beschrijving afstudeerfase

De student voert gedurende 20 weken drie dagen per week een afstudeeronderzoek uit (15 ec), waarbij hij een (korte) stage loopt in de organisatie waarvoor hij de opdracht uitvoert. Bij de afstudeeropdracht toont de student aan dat hij gekwalificeerd is om als beginnend beroepsbeoefenaar een fiscaal probleem aan te pakken. De student voert een onderzoek uit, waarbij hij systematisch kennis verzamelt (wettenbundel, besluiten van de staatssecretaris en eventueel jurisprudentie) en deze kennis vervolgens toepast op de casus. De criteria waaraan de afstudeeropdracht moet voldoen ten aanzien van de probleemstelling, het onderzoek en de rapportage (de beoordelingscriteria), de op te leveren documenten en de tijdsplanning zijn beschreven in de afstudeerhandleiding. Voordat de afstudeerzitting plaatsvindt, bestaat er een go/no go moment. Beleid is dat een student pas opgaat voor de afstudeerzitting, indien het afstudeerwerk minimaal voldoende is. Aanvankelijk had het auditpanel twijfels over de realisatie van dit beleid. De opleiding heeft het auditpanel daarentegen duidelijk gemaakt, dat zij de procedure conform het beleid uitvoert.

Oordeel gerealiseerde niveau

Het eindniveau wordt behaald door een aantal afsluitende kernvakken in het derde en vierde studiejaar zoals Bedrijfsadministratie, Project Fiscale Jaarrekening, BTW, Vennootschapsbelasting en in de afstudeeropdracht.

Tentamens

Het auditpanel heeft vier toetsen bekeken van de vakken Recht (niveau 1), Internationaal Belastingrecht (niveau 2), Vennootschapsbelasting (niveau 3) en Bedrijfsadministratie (niveau 3). Het inhoudelijke niveau van de toetsen, welke het auditpanel heeft ingezien, is adequaat. Het auditpanel ziet net als de ExCie verbetermogelijkheden aan de procedurekant. Door de uitbreiding van de taken van de TBC zijn zij in de gelegenheid om hier verbeteringen in aan te brengen.

In de NSE 2012 waarden de studenten de aansluiting van de toetsen en de beoordeling bij de inhoud van de opleiding met een 3,3 en de duidelijkheid van criteria waarop de opleiding beoordeelt met een 3,1.

Afstudeerwerken

Voorafgaand aan de audit heeft het auditpanel een volledige lijst van afgestudeerden van de laatste twee voltooide studiejaar ontvangen. Uit deze lijst heeft het aselect en gestratificeerd vijftien afstudeerwerken geselecteerd. Na een zorgvuldige analyse in mei 2013 oordeelde het auditpanel dat tien afstudeerwerken voldoende, twee afstudeerwerken net voldoende en drie afstudeerwerken onder de maat waren. Er bestond een behoorlijke bandbreedte in de kwaliteit van de FRE-afstudeerwerken. Over enkele van deze afstudeerwerken was het auditpanel bijzonder positief. Ze bevatten goede, stevige, complexe probleemgebieden en de resultaten waren mooi verankerd in de praktijk. Daarentegen zag het auditpanel bij een aantal afstudeerwerken duidelijk mogelijkheden tot verbetering (zie onderstaande tabel en Hoofdstuk 6 – Aanbevelingen). Ook het kenniscentrum CAREM voerde eind 2012 een onderzoek uit naar het niveau van de afstudeerwerken AC/FRE. Het had dezelfde bevindingen als het auditpanel.

Mogelijkheden tot verbetering in de afstudeerfase	
Inhoudelijk	Naast de onderzoeksopzet (structuur van het rapport: hoofd- en deelvragen) en -methode (verantwoording keuze) waren verbeteringen mogelijk in de theoretische onderbouwing (het gebruik van vakliteratuur en toepassing daarvan op de praktijksituatie) en het zorgvuldig trekken van conclusies (inclusief kritische houding).
Procedureel	De beoordelingsformulieren waren niet altijd volledig ingevuld, verschillende beoordelingsformulieren werden gebruikt en de essentie van de mondelinge beoordeling werd niet altijd opgenomen in het beoordelingsformulier.

Tabel 11 – Bevindingen auditpanel initiële steekproef afstudeerwerken

Het auditpanel trof in haar initiële steekproef meer dan 10% onvoldoende afstudeerwerken. Deze conclusie was voor alle partijen niet verassend. De opleiding is twee jaar geleden gestart met de integratie van een onderzoekslijn. Aan het begin van het studiejaar 2012-2013 introduceerde de opleiding een go/no-go-moment op het plan van aanpak van de afstudeerwerken, dat twee examinatoren beoordelen. Daarnaast organiseerde de opleiding dit jaar extra workshops voor studenten en interviewsessies en trainingen voor begeleiders en beoordelaars. Bovendien zijn de beoordelingsformulieren aangescherpt en voerde de afdeling Externe Betrekkingen in het digitaal stage/afstudeersysteem Onstage een check uit op de compleetheid van de afstudeerdossiers. Aan het einde van dit studiejaar moesten aanmerkelijke verbeteringen in de afstudeerwerken zichtbaar zijn, zo stelden de gesprekspartners tijdens de audit. Dit werd het auditpanel reeds duidelijk toen het tijdens de audit een aantal recente plannen van aanpak bekeek.

Het auditpanel breidde vervolgens zijn steekproef uit, zoals de 'Richtlijn NVAO beoordeling afstudeerwerken door panels tijdens het visitatieproces voor accreditatie d.d. 26 oktober 2012' dat vereist. De nieuwe steekproef bevatte de vier afstudeerwerken die FRE aan het eind van het studiejaar 2012-2013 met een voldoende beoordeelde. Op basis van het (beperkte) aantal bekeken afstudeerwerken constateert het auditpanel dat het niveau van deze afstudeerwerken beduidend hoger ligt dan het niveau van de eerder beoordeelde afstudeerwerken. De onderzoekscomponent is in de afstudeerwerken ook aanzienlijk beter uitgewerkt en de afstudeerwerken bevatten een duidelijkere structuur. Daarnaast zijn de bijgevoegde beoordelingsformulieren uitgebreider ingevuld en ze geven bovendien een beter inzicht in de totstandkoming van de afstudeercijfers dan de eerder toegepaste beoordelingsformulieren. Het auditpanel concludeert dat FRE een duidelijke stap voorwaarts heeft gemaakt. Tegelijkertijd vindt het dat het gerealiseerd niveau nog verder omhoog moet. Door de verbetermaatregelen die de opleiding met name het laatste studiejaar heeft ingezet kan zij naar de opvatting van het auditpanel de methodologische component in alle afstudeerwerken thans op een hoger niveau tillen en de beoordeling daarvan voldoende transparant maken. Het kan zich voorstellen dat het kenniscentrum CAREM de opleiding daarin blijft ondersteunen (zie H6 – Aanbevelingen).

Werkveld

De onderwijsleeromgeving stelt studenten naar de mening van de opleiding voldoende in staat om zich te ontwikkelen tot hbo-fiscalisten. Afgestudeerden komen in het algemeen in functies, op niveaus, terecht waar FRE ze voor opleidt. Het oordeel van het werkveld wordt onderzocht via evaluaties bij het afstuderen en de stage. De bedrijven zijn tevreden over het niveau van de studenten, de praktijkgerichtheid en de competenties van de student alsmede de stevige bedrijfseconomische basis. De alumni en de vertegenwoordigers van het werkveld die het auditpanel tijdens het locatiebezoek sprak, zijn tevreden ook over het niveau van de opleiding.

Weging en Oordeel

Oordeel: Voldoende

Het systeem van toetsing sluit aan bij het onderwijsconcept van de leerlijnen en bij de opleidingscompetenties en de leerdoelen. De toetsvormen en de wijze van beoordeling zijn in de opleidingsgidsen en de studiehandleidingen beschreven en daardoor voor de studenten inzichtelijk, zo geven zij in het gesprek tijdens de audit aan. De opleiding beschikt over een voldoende systeem van toetsing, dat zij het komende jaar door de invoering van het nieuwe gezamenlijke DEM-toetsbeleid verder gaat professionaliseren, wat het auditpanel een goede ontwikkeling vindt.

Dat de opleiding onder de eindverantwoordelijkheid van de Examencommissie in de praktijk tot 2012-2013 niet toekwam aan de kwaliteitsborging van het hele toetssysteem, vindt het auditpanel minder relevant voor het oordeel. De ExCie is zich daar terdege van bewust en werkt aan de verdere professionalisering van haar wettelijke taak waaronder het praktiseren van de borging van het toets- en beoordelingsproces. Een borgingsagenda die vast op de vergaderagenda van de commissie wordt opgenomen, is in ontwikkeling en de tijdfacilitering van de leden is verruimd.

De eerste resultaten van de ingezette verbeteringen in het afstudeerproces waren voor het auditpanel duidelijk zichtbaar in het aanvullende onderzoek naar het gerealiseerde niveau van de afstudeerwerken. In tegenstelling tot de eerste steekproef is het auditpanel van mening dat de door hem aanvullend beoordeelde afstudeerwerken die aan het einde van het studiejaar 2012-2013 gereed kwamen, het hbo-bachelorniveau hebben waar het werkveld om vraagt. Het werkveld is tevreden over het niveau van de studenten, de praktijkgerichtheid en de competenties van de student alsmede over de stevige bedrijfseconomische basis.

Op basis van de voor studenten inzichtelijke toetsing en beoordeling, het aanvullende onderzoek naar het eindniveau van de studenten en de positieve mening van het werkveld komt het auditpanel tot het oordeel voldoende. FRE heeft duidelijk verbeteringen laten zien in het niveau van de vier aanvullend bekeken afstudeerwerken. Het auditpanel heeft daarom voldoende vertrouwen dat de opleiding in samenwerking met het kenniscentrum CAREM het gerealiseerde niveau van de studenten verder kan en moet verbeteren (o.a. de diepgang van de onderzoekscomponent en de toepassing van de theorie in de praktijkcasus in de afstudeerwerken) en dat alle studenten die de opleiding vanaf nu verlaten, een afstudeerwerk schrijven op hbo-bachelorniveau.

5. ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het Domein Economie en Management (DEM) van de Hogeschool van Amsterdam (HvA) wil op termijn streven naar uitstekende hbo-bacheloropleidingen door de lat voor studenten hoog te leggen, zodat zij hun talenten optimaal kunnen ontplooien. Het auditpanel juicht dit streven toe, maar stelt tegelijkertijd dat het domein nog stappen dient te maken om tot deze hoogte te komen. DEM beoogt met de verbeterplannen die sinds september 2011 structureel zijn ingezet en die op een later moment vorm kregen in de Verbeteragenda 2012-2017, een kwaliteitsslag voor alle economische opleidingen, waaronder de hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie (FRE).

Deze kwaliteitsslag betekent dat FRE alle sterke punten in de beoogde eindkwalificaties, de onderwijsleeromgeving en het toetsen en beoordelen moet behouden. Voor het auditpanel zijn dit de volgende punten:

- De beoogde eindkwalificaties zijn actueel en wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie duidelijk geconcretiseerd.
- De degelijke inhoud en vormgeving van het programma stellen de FRE-studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De aandacht voor de praktijkgerichtheid en de actualiteit in het programma zijn sterke punten.
- Ten aanzien van het studiesucces en de studenttevredenheid werden de eerste resultaten voor het auditpanel zichtbaar in de gesprekken met docenten en studenten.
- De opleiding beschikt over stevig vakinhoudelijk en voldoende tot goed gekwalificeerd docententeam.
- De opleiding was zich bewust dat de theoretische onderbouwing en de onderzoeksmethodiek in de afstudeerwerken voor verbetering vatbaar waren. Zij heeft daarom vanaf het studiejaar 2011-2012 meer structureel verbetermaatregelen ingezet. Het veranderingsproces waar de opleiding in zit, leidt naar de mening van het auditpanel in de afstudeerwerken van juli 2013 al tot aanzienlijke verbeteringen. Deze afstudeerwerken die het auditpanel beoordeelde in een aanvullend onderzoek, voldeden aan het hbo-bachelorniveau. Dit geeft het auditpanel voldoende vertrouwen dat FRE het gerealiseerde niveau in de afstudeerwerken de komende jaren verder verbetert.

Op basis van deze positieve punten komt het auditpanel voor de opleiding tot de overall eindkwalificatie 'voldoende'. De hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie van de Hogeschool van Amsterdam voldoet naar de opvatting van het auditpanel op alle standaarden aan de basiskwaliteit.

Toch ziet het auditpanel mogelijkheden tot verbetering. Voor FRE betekent dit dat zij: haar profilering uitwerkt tot een meer onderscheidend profiel; de nieuwe onderwijsvisie een plaats geeft in het curriculum; de verbeteringen van het studiesucces en de studenttevredenheid doorzet en monitort; er op toe ziet dat alle afstudeerwerken van studenten die vanaf nu afstuderen, voldoen aan het hbo-bachelorniveau. Het auditpanel vindt het belangrijk dat FRE deze verbeteringen realiseert, zodat de opleiding op alle standaarden het basisniveau blijft hanteren.

6. AANBEVELINGEN

Profilering

De opleiding FRE kan specifiekere verwoorden waarom de opleiding zich naast een verschil in niveau onderscheidt op het thema 'bedrijfseconomische invalshoek' van andere FRE-opleidingen in Nederland. Het vak Bedrijfseconomie maakt immers standaard onderdeel uit van elke FRE-opleiding en 'het denken in journaalposten' is voor de meerderheid van de werkgevers van hbo-fiscalisten een vereiste, zo schat het auditpanel in. Ook ten aanzien van 'internationalisering' geldt dat FRE het onderscheidende vermogen beter voor en over het voetlicht kan brengen. De grootstedelijke omgeving, waar de opleiding zich in bevindt, vormt een uitstekend uitgangspunt om het thema in samenwerking met het (inter)nationale beroepenveld in de regio verder uit te kristalliseren, toe te spitsen op het fiscaal-economisch vakgebied en in de praktijk te brengen tot een echt onderscheidende profilering. Zo kan het auditpanel zich voorstellen dat FRE in het verlengde van het profileringsthema 'internationalisering' studentmobiliteit realiseert (bijv. een internationaal project). De mogelijkheden binnen de hogeschool om een internationaal netwerk op te bouwen zijn in dat kader aanwezig, omdat de HvA beschikt over een International Office, maar de opleiding FRE maakt hier (nog) geen gebruik van. Tevens kan het auditpanel zich voorstellen dat de opleiding de profileringsthema's 'bedrijfseconomische invalshoek' en 'internationalisering' met elkaar verbindt.

Verbetering studiesucces en studenttevredenheid

De komende jaren werkt FRE een nieuwe onderwijsvisie uit in het curriculum. De opleiding is zich bewust van de noodzaak om kwaliteitsverbeteringen in de onderwijsleeromgeving (met name in het studiesucces en in de studenttevredenheid) door te voeren. Het auditpanel benadrukt de opleiding dat zorgvuldigheid en prioriteitstelling in het doorvoeren van verbeteren in het studiesucces en de studenttevredenheid van belang is. Zo kan het zich voorstellen dat de opleiding het docententeam uitbreidt en deskundigheidsbevordering minder vrijblijvend inzet.

De uitval in de hoofdfase is ondanks de adequate verbetermaatregelen voor de intakegesprekken, de studiedrempels en de studieloopbaanbegeleiding die o.a. een actievere houding bij en meer gemotiveerde studenten teweeg brengen, nog te hoog. Met het in de praktijk brengen van de vernieuwde onderwijsvisie cq. een studieprogramma met 'minder vrijblijvendheid' streeft de opleiding naar een verdere stijging van het hoofdfaserendement. Het auditpanel vindt het belangrijk dat FRE sterker inzet op de monitoring en aantoonbaarheid van de effectiviteit van de verbetermaatregelen, met name ten aanzien van het studiesucces en de studenttevredenheid. Zo kunnen de resultaatverantwoordelijke teams bijvoorbeeld meer sturen op het studiesucces en op de studenttevredenheid. Binnen het cluster Finance & Accounting zijn daarover afspraken gemaakt, wat het auditpanel een goede en tevens noodzakelijke ontwikkeling vindt.

Het is aan te bevelen dat de resultaatverantwoordelijke teams duidelijke doelstellingen formuleren waar alle leden achter staan en die in het belang zijn van de opleiding. Ter verbetering van de onderling afstemming tussen de docenten (in de resultaatverantwoordelijke teams) zou de opleiding het komende jaar intensief aan teamvorming kunnen werken aan de hand van opleidingsrelevante thema's zoals didactiek, onderzoeks- en taalvaardigheden, vaktechnisch overleg.

Het auditpanel heeft de opleiding aan het einde van de audit gevraagd de effecten van de verbetermaatregelen, waarvan de resultaten thans zichtbaar worden, op een rijtje te zetten. De opleiding heeft daarnaast duidelijke acties beschreven voor de verdere verbetering van de afhandelingen van problemen/klachten, de bereikbaarheid van docenten buiten contacturen en de kwaliteit van feedback. De inhoud van dit document biedt de opleiding handvatten om de studenttevredenheid verder te verhogen en de voortgang van de beoogde verbeteringen structureel te monitoren.

Het auditpanel kan zich voorstellen dat de opleiding halverwege de planningsperiode een review organiseert om de resultaten van de DEM-verbeteragenda en de doorontwikkeling van het gerealiseerde niveau tussentijds te evalueren.

Gerealiseerd niveau

De ingezette verbetermaatregelen geven het auditpanel vertrouwen dat de ingezette verbeteringsslag zijn vruchten gaat afwerpen en zal leiden tot een hogere kwaliteit van de opleiding.

- Er zijn mogelijkheden tot verbetering in de docentbegeleiding om de studenten te stimuleren tijdens het afstudeeronderzoek een kritische houding aan te nemen. Bovendien zouden alle docenten een uitgebreidere toelichting kunnen geven in de onderbouwing van een cijfer, zoals dat in de beoordelingsformulieren al het geval was. Het kenniscentrum CAREM kan haar expertise ten aanzien van onderzoek door middel van een training overdragen aan docenten.
- De afstudeerwerken betreffen veelal literatuurstudies die gebaseerd zijn op een casus uit de praktijk. In een aantal afstudeerwerken is een (beknopt) advies al zichtbaar, maar het auditpanel kan zich voorstellen dat naast het beschrijvende onderzoek iets meer aandacht uit gaat naar een advies in een afstudeerwerk.
- Het auditpanel raadt de opleiding aan de aanbevelingen van CAREM (o.a. het belang van examinatortrainingen, de betekenis van onderzoek explicieter formuleren in de afstudeerhandleiding) ter harte te nemen en het kenniscentrum meer te betrekken bij de verdere ontwikkeling en uitwerking van de onderzoekslijn in het programma en de doorontwikkeling van de afstudeerfase (o.a. betrokkenheid bij de goedkeuring van het plan van aanpak).

Bij de kwaliteitsverbetering van de afstudeerwerken acht het auditpanel het van belang dat FRE een omgeving creëert waarbij een continue focus op de kwaliteit aanwezig blijft. Het management zal hier het initiatief in moeten en blijven nemen. Een aanbeveling voor de toekomst zou wellicht zijn om de profilerings thema's herkenbaar terug te laten komen in de thema's van de afstudeerwerken.

BIJLAGE I Scoretabel

Scoretabel paneloordelen	
Hogeschool van Amsterdam hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie voltijd	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	Voldoende
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	Voldoende
Standaard 3. Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	Voldoende
Algemeen eindoordeel	Voldoende

BIJLAGE II Opleidingsspecifieke eindkwalificaties

Beschrijving beroeps- en opleidingsprofiel FRE 2006

Een opleidingsprofiel zoals Economie en Management / HES dat voorstaat, beschrijft de opleiding Fiscaal Recht en Economie (voorheen Fiscale Economie), binnen de landelijk afgesproken kaders, in termen van beroepstaken die kenmerkend zijn voor de beroepspraktijk. Beroepstaken worden verder gespecificeerd in beroepshandelingen en beroepsproducten en de onderliggende basis van kennis en vaardigheden, de body of knowledge and skills. Beroepstaken zijn een herkenbare groepering van handelingen die representatief zijn voor de beroepspraktijk waarvoor de opleiding opleidt.

De opleiding Fiscaal Recht en Economie van de Hogeschool van Amsterdam, die opleidt tot de graad Bachelor of Economics, baseert zich tot september 2013 volledig op de landelijke afspraken binnen het domein Economics (zie onderstaand schema). De koppeling tussen de domeincompetenties en de beroepstaken van de opleiding is als volgt:

Landelijke domeincompetenties Bachelor of Economics	Economie en Management / HES-beroepstaken hbo- bachelor Fiscale Economie	Uit BOP 2006 FE
1. Ontwerpen, inrichten en onderhouden van (geautomatiseerde) informatiesystemen voor het besturen van organisaties.	Beroepstaak 1. Integrale benadering bedrijfsfuncties.	8. Ethisch normbesef. 10. Leiderschap. 11. Resultaatgerichtheid. 12. Kwaliteitsbewustzijn.
2. Vormgeven, inrichten en toetsen van de administratieve organisatie.	Beroepstaak 3. Controleren van jaarstukken vanuit de fiscale optiek.	2. Controlewerkzaamheden. 10. Leiderschap. 12. Kwaliteitsbewustzijn.
3. Bepalen en beheersen van financieel-economische en fiscale risico's.	Beroepstaak 6. Vertegenwoordigen van cliënten op fiscaal terrein.	5. Vertegenwoordigen op fiscaal terrein. 8. Ethisch normbesef.
4. Bepalen en verstrekken van financieel-economische en fiscale informatie voor besluitvorming.	Beroepstaak 4. Informeren op fiscaal terrein.	3. Informeren op fiscaal terrein. 6. Persoonlijke ontwikkeling.
5. Verstrekken van informatie t.b.v. externe belanghebbenden.	Beroepstaak 2. Invullen en beoordelen van aangiftes.	1. Werkzaamheden met betrekking tot aangifte. 3. Informeren op fiscaal terrein. 8. Ethisch normbesef.
6. Geven van adviezen en verlenen van diensten op financieel-economisch en fiscaal terrein aan belanghebbenden.	Beroepstaak 5. Adviseren over fiscale/juridische/financiële posities.	4. Werkzaamheden met betrekking tot fiscaal-juridisch en financieel advies. 7. Sociaal-communicatieve bekwaamheid. 9. Besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid. 11. Resultaatgerichtheid.

Tabel 12 – Opleidingsspecifieke eindkwalificaties FRE tot september 2013

Naast de beroepstaken hanteert de opleiding FRE de algemene Economie en Management / HES-competenties²⁷, verdeeld over vier competentiedomeinen:

Competentiedomein	Competentie
I Beroepsmatig handelen De student is in staat zijn beroepsvraagstukken te signaleren en op professionele wijze te analyseren, op te lossen en te verantwoorden. Het opgeleverde werk moet inhoudelijk deugen.	1. Vakkundigheid. 2. Innovatief vermogen.
II Bedrijfsmatig handelen De student is in staat tot systematisch en efficiënt handelen in beroepsvraagstukken zodat een optimale output wordt bereikt: de werkwijze moet voldoen aan eisen die doorgaans in het bedrijfsleven worden gesteld.	3. Resultaatgerichtheid. 4. Ondernemend gedrag. 5. Besluitvaardigheid.
III Sociaal-communicatief handelen De student is in staat om met en voor anderen werk uit te voeren. De student is in staat om positieve werk- en klantrelaties te creëren en te onderhouden en hij is in staat te handelen in relatie met anderen.	6. Communiceren. 7. Samenwerken. 8. Klantgerichtheid. 9. Interculturele sensitiviteit.
IV Ontwikkelingsgerichtheid De student neemt verantwoording voor de eigen ontwikkeling en hij gaat actief op zoek naar ontwikkelings- en loopbaanmogelijkheden: de student kan leren van ervaring.	10. Ontwikkelingsgerichtheid.

Tabel 13 – Generieke eindkwalificaties FRE tot september 2013

Beschrijving beroeps- en opleidingsprofiel FRE 2013

Hieronder volgt een kort overzicht van de eindkwalificaties van de opleiding Fiscaal Recht en Economie van de Hogeschool van Amsterdam die na september 2013 in werking treden. Het profiel leidt op tot de graad Bachelor of Business Administration.

Omschrijving eindkwalificaties FRE	
BBA-standaard	Eindkwalificaties FRE HvA 2013
I Een gedegen theoretische kennisbasis	1. Werkzaamheden met betrekking tot aangifte 2. Controlewerkzaamheden 3. Informeren op fiscaal terrein 4. Werkzaamheden met betrekking tot fiscaaljuridisch- en financieel advies 5. Vertegenwoordigen op fiscaal terrein
II Een onderzoekend vermogen	6. Onderzoeksvaardigheden
III Een professionele houding	7. Persoonlijke ontwikkeling 8. Sociaalcommunicatieve bekwaamheid
IV Verantwoord handelen	9. Ethisch normbesef 10. Besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid

Tabel 14 – Eindkwalificaties FRE na september 2013

²⁷ Het domein heeft in 2011 het aantal generieke DEM-competenties teruggebracht tot negen. Een belangrijke wijziging was de invoering van de competentie 'Ethisch handelen', terwijl de competenties 'Besluitvaardigheid' en 'Klantgerichtheid' zijn opgenomen in respectievelijk de competenties 'Ondernemend gedrag' en 'Communiceren'.

Body of Knowledge BBA-standaard

In het onderstaande schema geeft de HvA aan hoe de body of knowledge van de BBA-standaard is opgenomen in het FRE-curriculum.

BBA	Theoretische basis (zonder projecten)	Ects
<i>Accounting (niveau 3)</i>	Bedrijfsadministratie	20
<i>Business law and ethics (niveau 3)</i>	Belastingrecht/Recht	35
	Ethiek komt aan de orde bij het onderdeel PO2 en PO3 en CAP.	
<i>Economics (niveau 2/3)</i>	Algemene economie/management accounting	6
<i>Finance (niveau 2)</i>	Financiering	8
<i>Management information systems (niveau 2)</i>	AOR, ICT, Exact	8
<i>Marketing (niveau 1)</i>	Commerciële Economie,	3
<i>(Quantitative) techniques (niveau 3)</i>	Formulering Afstudeeropdracht, Persoonlijke Ontwikkeling 4, Kwantitatieve Methoden en Technieken	8
<i>Strategic management (niveau 1/2)</i>	Bedrijfskunde	3

BIJLAGE III Schematisch overzicht opleidingsprogramma

Hieronder volgt een schematische weergave met de inhoud van het programma van de opleiding FRE van de HvA op hoofdlijnen.

Onderwijsprogramma bachelor opleiding

Studiejaar	Semester 1	Semester 2
1 ^e jaar	Ondernemingsplan (basissemester)	Belastingen particulier
	Project Ondernemingsplan Bedrijfsadministratie en financiering Bedrijfskunde, Commerciële Economie Recht en Encyclopedie Persoonlijke Ontwikkeling	Project Hypotheek Loonbelasting Bedrijfsadministratie Administratieve Organisatie Persoonlijke Ontwikkeling Project Hypotheek Inkomstenbelasting niet winst Financiering Management Accounting Persoonlijke Ontwikkeling
2 ^e jaar	IB-ondernemer	Belastingdienst
	Inkomstenbelasting Winst Project Startende ondernemer en Fiscus Bedrijfsadministratie Exact Ondernemingsrecht Persoonlijke Ontwikkeling	Inkomstenbelasting Winst Project Startende ondernemer en Fiscus Financiering Vennootschapsbelasting Persoonlijke Ontwikkeling Algemene Wetten Stage belastingdienst Persoonlijke Ontwikkeling Project Fiscale Correspondentie (bezwaarschrift) Inleiding Estate Planning Algemene Economie Inkomstenbelasting Aanmerkelijk Belang Persoonlijke Ontwikkeling
3 ^e jaar	Internationale invalshoek	Stage
	Project Internationale omgeving Internationaal Belastingrecht Vennootschapsbelasting 2 Project Fiscale Jaarrekening Externe Verslaggeving Persoonlijke Ontwikkeling	opdracht FOS (formulering onderzoeksopdracht stage) Competentieontwikkelingsplan. Persoonlijke Ontwikkeling
4 ^e jaar	Minor	Afstudeeropdracht
	Ter keuze, zie hieronder	Bedrijfsadministratieverdieping Algemene Wetten Beroepsprocedure Capita Selecta

BIJLAGE IV Programma, werkwijze en beslisregels

Auditprogramma Beperkte Opleidingsbeoordeling t.b.v. hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie Hogeschool van Amsterdam

Variant:

Bachelor voltijd

Locatie:

7 mei 2013 : Fraijlemaborg 133 1102 CV Amsterdam Z.O.

Gespreksruimte: lokaal 4047, Fraijlemaborg

Ontvangstruimte: lokaal 3041, Fraijlemaborg

Open spreekuur: lokaal 3064, Fraijlemaborg

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Gespreksonderwerpen
08.15 – 08.30	4047	Inloop & ontvangst auditpanel	
08.30 – 09.30	4047	Intern overleg auditpanel	
09.30 – 10.30	4047	Management Kennismaking MT en vaststellen agenda + Aspecten van nieuwe accreditatiestelsel benoemen 1. Ineke van den Linden, voorzitter DEM 2. Frans Meershoek, opleidingsmanager FRE 3. Marianne Toonstra, leerplancoördinator FRE	<u>Gespreksonderwerpen:</u> eigenheid opleiding – ambities - hbo-niveau - relatie beroepenveld – internationalisering - onderzoeksdimensie -
10.30 – 10.45	4047	Pauze	Interne terugkoppeling
10.45 – 12.00	4047	Docentenpanel 1. Marianne Toonstra, studieadviseur, coördinator rvt Recht en Belastingrecht, docent Recht, lid opleidingscommissie 2. Joke van Brug-Heemskerk, lid tbc AC vt, docent bedrijfsadministratie en bedrijfseconomie 3. Grethe Fillippo, docent belastingrecht, rvt afstuderen 4. Antoon van Aken, docent bedrijfseconomische vakken, SBR, lid van kenniscentrum Instant Reporting 5. Heidi Sauter, docent belastingrecht, coördinator stage belastingdienst, coach 6. Lucy Kuis, docent management -vaardigheden en bedrijfskunde, coördinator rvt, coaching en talen, coach 7. Donald van As, docent kwantitatieve methoden, voorzitter opleidingscommissie 8. Jeff Ernst, docent Engels en stagebegeleider	<u>Gespreksonderwerpen:</u> realisatie samenhangende onderwijsleeromgeving - inhoud en vormgeving programma – eigen inkleuring programma - keuze werkvormen – onderzoekslijn – stage - internationale component - beoordelen en toetsen - borging niveau - aansluiting instromers – relatie docenten beroepenveld – eigen deskundigheid docenten - opleidingsspecifieke voorzieningen deskundigheidsbevordering/pop docenten – onderzoek doen – lectoraat en kenniskring
12.00 – 12.45	4047	Studentenpanel, o.a vanuit de opleidingscommissie 1. Michel Smit 1 FRE1 en OC 2. Dilan Ulucan 1 FRE2 3. Eline Habers 2 FRE1 en OC 4. Esra Ayaz 2 FRE1 5. Joost Göbel 3 FRE1 en OC 6. Önder Bastimar 3 FRE1 7. Otto Kloosterhof 4 FRE1 8. Esther Fenijn 4 FRE1	<u>Gespreksonderwerpen:</u> kwaliteit en relevantie programma - studeerbaarheid - aansluiting - toetsen en beoordelen - kwaliteit docenten - opleidingsspecifieke voorzieningen – eigen producten

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Gespreksonderwerpen
12.45– 13.30	4047	Lunch auditpanel	Interne terugkoppeling
13.30 – 14.15	3064	Spreekuur docenten/studenten	
		Rondleiding opleidingsspecifieke voorzieningen + inzien materiaal	
14.15 – 15.15	4047	Examencommissie/toetscommissie 1. Peter van der Torre, vz examencommissie Finance & Accounting 2. Hans Moelee, vz examenkamer en tbc van FRE 3. Joke van Brug-Heemskerk, lid tbc FRE	Gespreksonderwerpen: Bevoegdheden en taken examencommissie en toetscommissie - rol in de interne kwaliteitszorg toetsing - – resultaten -
15.15 – 15.30	4047	Pauze	Interne terugkoppeling
15.30 – 16.30	4047	Werkveldvertegenwoordiging en Alumni <u>Werkveldvertegenwoordiging</u> 1. Koos van Arkel, Opleidingsadviesraad, PwC 2. Aranka de Rooij, Opleidingsadviesraad EY 3. Jos van der Putten, projectbegeleider, KPMG 4. Merel Molenaar, alumnus, KPMG 5. Lilian Reijven-van As, Belastingdienst 6. Jaap Kuipers, Belastingdienst <u>Alumni</u> 1. Tomas van den Ouden, alumnus, Abel Advisory 2. Stephanie de Kruijk, alumnus Loyens&Loeff	<u>Gespreksonderwerpen Werkveld:</u> contacten met opleiding over onder andere: actuele ontwikkelingen en doorvertaling naar programma - andere wensen vanuit het werkveld – eigen inkleuring opleiding - stage en begeleiding – onderzoekscomponent – niveau <u>Gespreksonderwerpen Alumni:</u> o.a. kwaliteit en relevantie van de opleiding (programma, docenten) - functioneren in de praktijk of vervolgopleiding
16.30 – 16.45	4047	Interne terugkoppeling: bepaling pending issues Inzien materiaal	Interne terugkoppeling
16.45 – 17.00	4047	Pending issues	
		(alle gesprekspartners zijn hiervoor beschikbaar) Inzien materiaal	
17.00 – 17.30	4047	Interne terugkoppeling: bepaling (deel)beoordeling	
17.30	4047	Terugkoppeling	

Werkwijze

Bij de beoordeling van de betreffende voltijd opleiding is uitgegaan van het door de NVAO vastgestelde "Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs" van 22 november 2011. Daarin staan de standaarden vermeld waarop een Evaluatiebureau zich bij de beperkte opleidingsbeoordeling van een opleiding moet richten en de criteria aan de hand waarvan een Evaluatiebureau moet bepalen of de basiskwaliteit van die opleiding als voldoende kan worden beoordeeld.

Op basis van de door opleiding geleverde documentatie heeft het auditpanel zich een beeld kunnen vormen van de primaire en secundaire processen van de voltijdvariant. De visitatie was gericht op een verificatie van de bevindingen uit de documentenanalyse en het verkrijgen van aanvullende informatie over de inhoud van het programma. Dit geschiedde door gesprekken met vertegenwoordigers van de opleiding, studenten en het werkveld, die waren te kenschetsen als 'gesprekken tussen vakgenoten'.

De verificatie door het auditpanel geschiedde door verscheidene malen hetzelfde onderwerp met verschillende geledingen te bespreken en aan de hand van additionele documentatie en - daar waar het de huisvesting en de materiële voorzieningen betreft - ook door eigen waarneming.

Verantwoording keuze gesprekspartners

Na overleg met de betreffende opleiding heeft het auditpanel met in achtneming van de daartoe strekkende regels van de NVAO en op basis van zijn documentanalyse en de daaruit voortvloeiende specifieke aandachtspunten de keuze van de gesprekspartners vastgesteld.

Een open spreekuur maakte deel uit van het programma. Het auditpanel heeft geconstateerd, dat de betreffende opleiding het open spreekuur tijdig en op correcte wijze onder de aandacht heeft gebracht van studenten en medewerkers.

Het oordeel van het auditpanel vastgelegd in een conceptrapport werd aan de opleiding voorgelegd voor een toets op eventuele feitelijke onjuistheden.

Beslisregels

Volgens de NVAO-Beslisregels Accreditatie kan een onderwerp 'onvoldoende', 'voldoende', 'goed' of 'excellent' scores. Hobéon heeft de beslisregels toegepast, zoals deze zijn opgesomd in het 'Beoordelingskaders accreditatiestelsel hoger onderwijs, 22 november 2011'.

Wanneer er sprake is van verschillende varianten van een opleiding (bijvoorbeeld: voltijd, deeltijd en duaal), dan moet uit de beoordeling blijken dat voor elke variant de basiskwaliteit is gewaarborgd op grond van de standaarden uit het betreffende beoordelingskader om te komen tot een positief eindoordeel over de opleiding.

Indien een opleiding onder één CROHO-registratie wordt aangeboden op meerdere locaties, kan de opleiding alleen voor accreditatie in aanmerking komen als uit de beoordeling blijkt dat elke locatie voldoet aan de in het betreffende kader genoemde standaarden voor basiskwaliteit.

Beperkte opleidingsbeoordeling

- Het eindoordeel over een opleiding is in elk geval 'onvoldoende' indien standaard 1 of 3 als 'onvoldoende' beoordeeld wordt. Een onvoldoende bij standaard 1 kan niet leiden tot het toekennen van een herstelperiode door de NVAO.
- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'goed' zijn indien ten minste twee standaarden als 'goed' worden beoordeeld; waaronder in elk geval standaard 3.
- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'excellent' zijn indien ten minste twee standaarden als 'excellent' worden beoordeeld; waaronder in elk geval standaard 3.

BIJLAGE V Lijst geraadpleegde documenten

Lijst geraadpleegde documenten, conform richtlijn van de NVAO

- Kritische reflectie opleiding
- Organigram instelling / Organigram opleiding.
- Domeinspecifiek referentiekader en de eindkwalificaties / Schematisch programmaoverzicht.
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
 - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docent(en) en studiepunten.
- Onderwijs- en examenregeling – OER.
- Overzicht van het ingezette personeel
 - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid
 - differentiatie in graad uitgedrukt in % van het totaal.
- Overzichtslijst van *alle* afstudeerwerkstukken van de laatste twee jaar.
- Overzicht van de contacten met het werkveld.
- Samenvatting en analyse recente evaluatieresultaten en relevante managementinformatie.
- Verslagen overleg in relevante commissies / organen.
- Documentatie over student- en docenttevredenheid.
- Toetsopgaven + beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Handboeken en overig studiemateriaal.
- Kwaliteitszorgplan.
- Door het panel te bepalen representatieve selectie van 15 afstudeerwerkstukken van de afgelopen twee jaar met beoordelingscriteria en normering:

Aantal	Studentnummer
1	500524295
2	500538101
3	500519745
4	500540139
5	500547984
6	500539522
7	500521227
8	500534108
9	500535020
10	500507984
11	500504039
12	500450555
13	500520731
14	500519794
15	500515976

BIJLAGE VI Overzicht auditpanel

Samenstelling, korte functiebeschrijvingen (cv's) en onafhankelijkheidverklaringen van voorzitter, leden en secretaris.

Samenstelling en expertise van het auditpanel laten zich als volgt weergeven:

Panelleden	Expertise - audit - kwaliteitszorg	Expertise - onderwijs	Expertise - werkveld	Expertise - vakinhoud	Expertise - internationaal	Expertise - student-zaken
R.J.M. van der Hoorn MBA voorzitter	X		X			
Drs. A.H. Kolner RA deskundige		X	X	X	X	
Mr. M.J. Wittenhorst deskundige		X	x	X	X	
D. Kaijen studentlid						X
I.M. Gies Broesterhuizen secretaris	X					

Op 2 april 2013 heeft de NVAO goedkeuring gegeven voor de samenstelling van het panel t.b.v. de audit van de hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie van de Hogeschool van Amsterdam, dossiernummer 001635.

Korte functiebeschrijvingen panelleden

1	Dhr. R.J.M. van der Hoorn MBA CMC is een van de directeurs van de Hobéon Groep en heeft binnen het hoger onderwijs ruime ervaring met audits. Daarnaast houdt hij zich onder andere bezig met financieel economische vraagstukken voor hoger onderwijsinstellingen. Dhr. Van der Hoorn heeft diverse opleidingen op het gebied van Bedrijfseconomie en Bedrijfskunde gevolgd.
2	Dhr. Drs. A.H. Kolner RA is als registeraccountant vanaf 1994 vele jaren werkzaam bij de Belastingdienst in Oost-Nederland. Van Adjunct-accountant ontwikkelde hij zich via Accountant/klantcoördinator bij het team Middelgrote Ondernemingen en Regiocoördinator Controle tot Accountant bij het team Zeer Grote Ondernemingen. Vanaf 2001 doceerde hij bij Saxion Hogeschool enkele jaren de vakken 'Formeel Belastingrecht' en 'Externe Verslaggeving' bij de hbo-bacheloropleidingen Fiscaal Recht en Economie en Bedrijfseconomie.
3	Mevr. Mr. M.J. Wittenhorst heeft tien jaar ervaring in het hoger onderwijs. Eerst als docent en sinds 2008 als hoofddocent en opleidingscoördinator bij de hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie van Hogeschool van Arnhem Nijmegen (o.a. de basisvakken belastingrecht, verdieping omzetbelasting, juridische vaardigheden en de beroepspraktijk). Daarnaast is zij sinds 2010 voorzitter van het Landelijk Overleg Fiscaal Recht en Economie. Tussen 1996 en 2003 werkte zij achtereenvolgens bij Krabbe Belastingadviseurs, Kooij en Partners accountants- en belastingadvieskantoor en Brethouwer en partners accountants- en belastingadvieskantoor in Arnhem. Zij was daar betrokken bij belastingadvies en aangiften. Vanaf 2003 is ze werkzaam als zelfstandige 'Wittenhorst Belastingadvies'.
4	Dhr. D. Kaijen is derdejaars studentlid Fiscaal, Recht en Economie aan de Hogeschool van Rotterdam en is vanaf 2013 werkzaam bij JSKS Administratie & Fiscaal Advies. In het studiejaar 2011-2012 was hij lid van de opleidingscommissie.

Secretaris/Coördinator

Mevr. I.M. Gies Broesterhuizen	Gecertificeerd d.d. 2010
--------------------------------	--------------------------

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam)

R.J.M. van der Hoorn MBA

is als voorzitter gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Fiscaal, Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Hogeschool van Amsterdam

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats:

Den Haag

Datum:

4 januari 2013

Handtekening:



Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam en privé adres)

Andre Kolner,

is als deskundige gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Hogeschool van Amsterdam

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

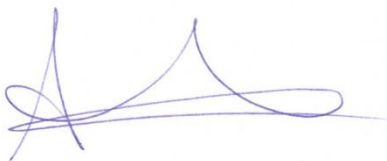
Plaats:

Kenjesvelde

Datum:

12 maart 2013

Handtekening:



Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam en privé adres)

M. J. Wittenhorst

is als deskundige gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Hogeschool van Amsterdam

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

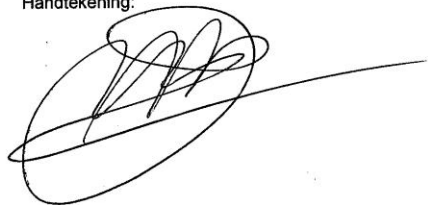
Plaats:

Arnhem

Datum:

13-3-2013

Handtekening:



Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam en privé adres)

Danny Kaijen

is als deskundige gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Hbo-bacheloropleiding Fiscaal Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Fontys Hogescholen

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats: Klaaswaal

Datum: 17/3/13

Handtekening:



Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende (naam)

I.M. Gies Broesterhuizen

is als secretaris gevraagd voor beoordeling van de opleiding:

Fiscaal, Recht en Economie

aangevraagd door de instelling:

Hogeschool van Amsterdam

- Verklaart hierbij geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker / docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- Verklaart hierbij zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben
- Verklaart strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan hem/haar bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken.
- Verklaart hierbij op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Plaats:

Den Haag

Datum:

4 januari 2013

Handtekening:





Strategische dienstverlener voor kennisintensieve organisaties



Lange Voorhout 14
2514 ED Den Haag

T (070) 30 66 800

F (070) 30 66 870

E info@hobeon.nl

I www.hobeon.nl